

MAGYARORSZÁG NÉMET KATONAI MEGSZÁLLÁSÁNAK ELŐKÉSZÍTÉSE ÉS LEFOLYÁSA, 1943 SZEPTEMBER—1944 MÁRCIUS

Kun József őrnagy

1944. MÁRCIUS 19-E székelyteljes napként került be a magyar történelembe. Ezen a napon vette kezdetét Magyarország német katonai megszállása, amely lényegében zökkenőmentesen, néhány napon belül befejezést nyert. Magyarország a megszállással elveszítette a még meglevő cselekvési szabadságának, politikai és gazdasági önállóságának utolsó maradványait is. Az ország felelős vezetői ezekben a sorsdöntő órákban és napokban tanúsított magatartásukkal föltették a koronát nemzetvesztő politikájukra. Kényszeredetten ugyan, de megkötötték a szégyenteljes alkút Hitlerrel. Elükön Horthy kormányzóval eltűrték, sőt személyükkel fedezték az ország függetlenségének elvesztését. A magyar fegyveres ellenállási mozgalom eddig feltárt adatai azt bizonyítják, hogy szervezett ellenállással sehol nem találkoztak a beözönlő német csapatok. Alig néhány fegyver dördült el az ország határain, a nemzeti függetlenség védelme érdekében. Azoknak a körülményeknek az elemzése, amelyek egy ilyen helyzetet eredményeztek, részben már megtörtént. Ismertek Magyarország megszállásának legfontosabb politikai vonatkozásai is. Kevésbé ismert azonban a megszállás katonai előkészítése és lefolyása. A közelmúltban több olyan lényeges dokumentum vált hozzáférhetővé, amelyek segítségével vázolni tudjuk a katonai megszállás történetét is.

* * *

Magyarország német katonai megszállása várható következménye volt a 2. világháború menetében beállott változásoknak, a magyar uralkodó osztály politikájának és ezen belül a magyar—német katonapolitikai kapcsolatok alakulásának. Ez teszi

szükségessé, hogy legalább vázlatosan áttekintsük Magyarország második világháborús részvételének legfontosabb állomásait a megszállást előkészítő időszakot megelőzően.

Mint ismeretes, Magyarország 1941. június 26-án csatlakozott a Szovjetunió elleni rablőháborúhoz.¹ Erre indította a magyar uralkodó osztályt többek között a Szovjetunió iránt érzett mély gyűlölete, az a remény, hogy a háború újabb területek megszerzésére nyújt majd lehetőséget. Ez utóbbit támasztja alá, hogy 1941 szeptemberében megalakult egy földbirtokosokból álló érdekvédelmi egyesület, amelynek célja az „Oroszországban megszervezett gazdaságok kihasználása” volt. Meg voltak győződve, hogy a háború rövid ideig fog tartani és a támadók győzelmével fog befejeződni. Bartha Károly vezérezredes, honvédelmi miniszter szakértői véleménye szerint „Németország hat hét alatt megveri az oroszokat és hat hét leteltével elfoglalja Moszkvát”.² Magyarország urai nem akartak lemaradni a csatlósállamok között a fasiszta Németország kegyeiért folytatott versenyben. Félték attól, hogy a háború győzelmes befejezése után hátrányos helyzetbe kerülnek és nem tudják sovíniszta célkitűzéseiket megvalósítani. Riválist láttak elsősorban Romániában, amelynek a hitleri hadvezetés kezdettől fogva szerepet osztott ki a „Barbarossa”-tervben. Ezért, hogy a jövőre nézve érdekeket szerezzenek, a háborúban való részvétel mellett döntöttek.

A vezérkar a magyar hadsereg legkorszerűbben felszerelt seregtestét, az ún. gyors hadtestet küldte elsőként a háborúba, amelynek szerepléséhez nagy reményeket fűzött a horthysta katonai vezetés. Azonban ezeket a reményeket nem igazolták az események. A gyors hadtest dandárainak harcértéke néhány hónap alatt olyan nagymértékben lecsökkent, hogy október 10-én a lovas dandárt, majd novemberben a két visszamaradt gépkocsizó dandárt is vissza kellett vonni az arcvonalról.³

A háború villámháborús illúziója szertefoszlott. A kedvetlen katonai helyzet miatt Hitler 1941. december 11-én a Reichstagban elmondott beszédében már mentegetődni kényszerült. Képmutató módon, a történelmi valóságot meghami-

¹ Lásd erre vonatkozóan: Ránki György: Magyarország belépése a második világháborúba, Kun József: Magyarország második világháborúba való belépésének katonapolitikai vonatkozásai. (Hadtörténelmi Közlemények 1959/2., ill. 1962/1. szám.)

² Országos Levéltár. (Továbbiakban: OL.) A m. kir. Minisztertanács 1941. június 23-i jegyzőkönyvéből.

³ A gyorshadtest szerepléséről lásd: Tóth Sándor—Kun József kéziratos tanulmányát: A gyorshadtest részvétele a Szovjetunió elleni rablőháborúban. Hadtörténelmi Intézet Levéltára. (Továbbiakban: HIL.) Kéziratok gyűjteménye.

sítva kijelentette: „Ich habe keinen Krieg gesucht, sondern habe im Gegenteil alles getan, um ihn zu vermeiden.”⁴

Az elszenvedett vereségek a német hadsereg sokat hangoztatott kiváló szellemén is mély csorbát ejtettek. „A tisztikarban csalódást okozott, hogy az olyan eredményesen megindult keleti offenzíva a hozzáfűzött reményeket nem váltotta be, hanem elakadt, majd az egész arcvonal komoly válságba jutott”⁵ — jelentette ki Soldán német alezredes 1942 februárjában egy német tisztek előtt tartott zártkörű előadásában. Majd így folytatta: „A kezdeti sikerek és csekély veszteség téves helyzetmegítélésre vezettek. Pedig már a hadjárat első nagyobb csatái is kiábrándító tapasztalatokkal szolgáltak.

Amint az orosz a meglepetésből felocsúdott, támadásba fogott s ezt nem szüntette be még a legreménytelenebb helyzetben sem, sőt azokban harcolt a legelkeseredettebben. Nagy ellenálló-képessége mindenkiben kellemetlen csalódást okozott, holott a helyzet kezdetben is komoly volt.

Nem fordult elő, hogy bekerítés esetén az orosz fegyverletélt ajánlott volna fel, mint Afrikában mi és az olaszok.”⁶

A gyors hadtest szerepléséből levont tapasztalatok, majd a német hadseregnek Moszkva alatt elszenvedett veresége komoly figyelmeztető volt úgy a magyar katonai, mint a politikai vezetés számára. A rendszer urai azonban ebből nem vonták le az önként adódó következtetéseket. Engedve a német követeléseknek, 1942 tavaszán az arcvonalra küldték a mintegy 200 000 főből álló, gyengén felszerelt 2. magyar hadsereget.

A 2. magyar hadsereg a Don folyó nyugati partvonalán 208 km-es arcvonalszakaszon védelmi feladatokat látott el. A Vörös Hadsereg egységei 1942 júniusában erős súlypontképzéssel három helyen (Korotojak, Uriv, Scsuscsje) átlépték a Don vonalát és hídfőket hoztak létre, amelyek támadásaikhoz állandó kiindulópontul szolgáltak. A korotojaki hídfőt a szovjet csapatok az 1942 szeptember-októberi hídfőcsatákban feladták. Mindvégig megtartották azonban a másik két hídfőt. A 2. magyar hadsereg egységei 1942 nyarán és őszén érzékeny veszteségeket szenvedtek az ismétlődő szovjet támadások következtében.

A legfelsőbb magyar hadvezetés politikai és katonai helyzetmegítélése 1942 őszén a Szovjetuniót illetően mély ellentmondásokkal volt tele és hamis képet mutatott. Ez tünt ki a

⁴ „En nem kerestem a háborút, ellenkezőleg, mindent megtettem, hogy elkerüljem.”

⁵ HIL. M. kir. VKF. 91/ein. 1942.

⁶ Uo.

VKF szeptember 1-én kiadott tájékoztatójából, amely részletesen elemezte a Szovjetunió katonai, politikai helyzetét, de végső soron helytelen következtetésekre jutott. Az összefoglaló leszögezte:

— „A szovjet kormány háborús elszántsága változatlanul fennáll. Különbéke kötéséről ... szó sem lehet.

— A belpolitikai helyzet, főleg gazdasági vonatkozásban igen súlyos, de még nem válságos. Az élelmiszerhelyzet a lakosság számára egyre súlyosbodik. A hadsereg ellátása biztosítva van. A bolsevik rendszer bukásával számolni nem lehet.

— Szövetségesi részéről a Szovjetunió hathatós segítségére nem számíthat. Külpolitikai izoláltsága változatlanul fennáll. Törökország és Japán részéről közvetlen veszély nem fenyegeti; bizalmatlansága főleg Japánnal szemben nem szűnt meg.”⁷

Néhány hónappal a világtörténelem egyik legnagyobb csatájának megindítása előtt megállapította a fentebb említett összefoglaló, hogy a szovjet felső katonai vezetést „Nagyarányú hadművelési elgondolások végrehajtására alkalmatlannak lehet tekinteni.”⁸ A hadseregről általában megállapították az alábbiakat:

— „A hds. ellenálló ereje még nagy. Útőképessége az igen nagyszámú seregtestek ellenére jóval gyengébb, mint a háború megindulásakor. A csapatok általában támadásra és védelemre még mindig jól felhasználhatók. A támadó szellemet terrortal tartják fenn. A védelemben a csapatok jobbak, mint a háború első felében.

— A vörös hadsereg gyengesége a rossz felső vezetésen kívül jelenleg abban áll, hogy emberanyaga már fogyóban van és hadianyag veszteségeit már csak részben tudja pótolni. A téli beálltáig e téren a helyzet további rosszabbodásával lehet számolni.

— Sztalingrád és Kaukázus elvesztését a vörös hds. nem fogja tudni megakadályozni és valószínűleg a középső és északi arcvonalon sem fog tudni döntő sikert elérni. A téli háború újra felvételére valószínűleg nem lesz képes.”⁹

Végső következtetésként megállapította a tájékoztató, hogy „Ebben az évben a vörös hadsereg teljesen nem lesz leverhető, de annyira gyengíthető, hogy 1943-ban a német és szövetséges hadseregek részére komoly veszélyt már nem fog jelenteni.”¹⁰

⁷ HIL. M. kir. VKF. 5581/1942.

⁸ Uo.

⁹ Uo.

¹⁰ Uo.

1942—43 telének háborús eseményei azonban minden részletében megcáfolták a fenti elképzeléseket. Volgográdot hőiesen védték a szovjet csapatok. November 19-én pedig a várostól északra és délre a Vörös Hadsereg ellentámadásba ment át. November 23-án bezárult a gyűrű a Volgográd térségében harcoló német csapatok körül. A német hadsereg veszteségeire jellemző a következő adat. 1942. szeptember 19-én a 6. német hadsereg létszáma 330 000 fő volt, 51 nap múlva 190 000. 1943. február 1-én Paulus tábornok, a 6. német hadsereg parancsnoka megadta magát. Egy nappal később a 11. német hadsereg is letette a fegyvert a Vörös Hadsereg előtt.

A fasiszta német hadsereg Volgográdnál halálos sebet kapott. Ehhez hasonló csata — úgy a hadműveletek méreteit, mint a bekerített és megsemmisített ellenséges csapatok számát tekintve — még nem játszódott le az emberiség történetében. A volgográdi győzelemmel a hadászati kezdeményezés a szovjet hadsereg kezébe került, amelyet a fasiszta Németország felett aratott teljes győzelem meg is tartott.

A volgográdi hadműveletekkel párhuzamosan sikeres hadműveleteket folytatott a Vörös Hadsereg a keleti front teljes szélességében. Január 12-én 09.45 órakor az urivi hídfőből kiindulva megkezdte támadását a 2. magyar hadsereg arcvonala ellen. Január 14-én az arcvonal déli részén levő scsuscsjei hídfőből is megindult a támadás. A magyar arcvonal felszámolása január 20-ra befejeződött. Ezekben a harcokban semmisült meg a 2. magyar hadsereg.¹¹ Az emberállomány 70—80%-a elpusztult vagy hadifogságba került. Magyarország ezt a súlyos katonai vereséget a 2. világháború folyamán nem tudta kiheverni.

Önként adódik a kérdés, hogy a háborús helyzet alakulása milyen hatással volt a Horthy-Magyarország kül- és belpolitikájára? — 1941 őszétől kezdődően a magyar néptömegek egyre szélesedő rétege kezdte felismerni, hogy Magyarországnak nem fűződik érdeke a Szovjetunió elleni háborúhoz. Az illegális kommunista párt munkája megélné vált. Ezt a háború ellen szervezett tömegakciók is mutatták. 1941. október 6-án a Batthyány-örökmécsesnél, november 1-én Kossuth Lajos sírjánál tüntettek a kommunisták, szociáldemokraták és más demokratikus irányzatok képviselői. 1942 februárjában megalakult a Magyar Történelmi Emlékbizottság, amely a kommunistákon kívül a különböző politikai irányzatok antifasiszta képviselőit is magába foglalta.

¹¹ Lásd idevonatkozóan: A 2. magyar hadsereg megsemmisülése a Donnál. A Hadtörténelmi Intézet Levéltárának anyagából összeállította és a bevezető tanulmányt írta dr. Horváth Miklós. Budapest, 1958.

Az országot a háborúba belesodró, nyíltan fasisztabarát Bárdosi-kormánynak elsősorban belpolitikai okokból 1942 márciusában át kellett adnia helyét. Utóda Kállay Miklós kormánya lett, amely bizonyos változtatásokat eszközölt a magyar fasiszmus háborús politikájában. Jobban figyelembe vette az uralkodó osztályok nyugati orientációs csoportjának véleményét és bizonyos mértékig korlátozta a nyugati hatalmak ellen eddig folytatott háborús propagandát. Ez a kormány azonban még 1942-ben bízott a fasiszta Németország eljövendő győzelmében és ezért fokozta az ország gazdasági és katonai részvételét a Szovjetunió elleni háborúban. Csak a volgográdi súlyos vereség és a doni katasztrófa után döbrentek rá a magyar uralkodó osztályok — a szélsőjobboldali erők és más németbarát csoportok kivételével —, hogy háborús politikájuk zsákutcába került.

1943-ban — a Kállay-kormány működésének második szakaszában — kezdődtek meg azok a kétes értékű kísérletek, amelyek Magyarországnak a hitleri Németország oldaláról való elszakadását célozták.¹² A Kállay-kormány kísérletezése arra a katonai feltételezésre épült, hogy 1943 folyamán az angolszász hatalmak a Balkánon partra szállnak és Németország veresége esetén Magyarországot angol—amerikai csapatok fogják megszállni. Ez az elképzelés nem nélkülözött minden alapot. A magyar kormány tudomást szerzett a nyugati törekvésekről, hogy az ún. második frontot a Balkánon nyissák meg, Kelet-Európa angolszász befolyási övezetté alakítása érdekében.

Kállay miniszterelnök megbízásából 1943 februárjában Ulein-Reviczky Antal sajtófőnök dr. Vály Ferenc egyetemi tanár közvetítésével üzenetet juttatott el az angol és amerikai kormányhoz.¹³ Többszöri kapcsolatfelvétel után a Kállay-kormány 1943 szeptemberében előzetes megállapodást kötött a nyugati kormányokkal.¹⁴

A katonai helyzet alakulása azonban keresztülhúzta úgy a nyugati hatalmak elgondolásait, mint a Kállay-kormány reményeit. Olaszországnak 1943 szeptemberében bekövetkezett kapitulációja után még reménykedni lehetett abban, hogy a partra szállt angol—amerikai csapatok viszonylag rövid időn belül elérhetik Magyarország határát. A német ellenintézkedések következtében azonban az angolszász előnyomulás csődöt mondott. A remélt balkáni front megnyitása is elmaradt. 1943 november-

¹² Lásd erre vonatkozóan: Korom Mihály: A fasiszmus bukása Magyarországon, Budapest, Kossuth Könyvkiadó 1961. 96—109. old. Magyarország és a második világháború, Budapest, Kossuth Könyvkiadó 1959. 391—399. old.

¹³ Korom Mihály i. m. 103. old.

¹⁴ Uo. 127—128. old.

rében pedig a teheráni konferencián végleges döntés született a második front felállításának kérdésében is. Győzött a szovjet javaslat, miszerint a második frontot nyugaton fogják megnyitni. Ezt kívánta Európa népeinek érdeke, mert a német hadiipar centrumának mielőbbi szétzúzása közelebb hozza majd a háború befejezését.

1943 katonapolitikai vonatkozásban is történt néhány olyan intézkedés, amelyek a Kállay-kormány politikájában bekövetkezett változásokat bizonyították és amelyek Németországot kellemetlenül érintették.

A magyar vezérkar főnöke 1943 februárjában a kormány tudta nélkül megegyezett a németekkel, hogy 3 hadosztályt bocsát Németország rendelkezésére a délkeleti térségben való felhasználás céljából.¹⁵ A német vezérkar ugyanis kénytelen volt komoly katonai erőket kivonni a Balkánról, hogy azokat a keleti hadszíntéren vethesse be az előrenyomuló szovjet hadsereg ellen. Az így keletkezett űrt magyar és bolgár hadosztályokkal akarták betölteni. Az OKW¹⁶ főnöke és a magyar vezérkar főnöke között történt előzetes megegyezés értelmében a bevetendő 3 hadosztályból kettőt már márciusban rendelkezésre kellett volna bocsátani.¹⁷

A magyar Minisztertanács a német kérést elutasította. Nem akarták csökkenteni az anyaországi csapatok számát, több okból kifolyólag. A kormány komoly erőket akart tartalékolni egy esetleges belső forradalmi megmozdulás esetére. Féltek attól, hogy megismétlődik az 1918-as, illetve 1919-es történelmi helyzet. A Kállay-kormány hintapolitikája is azt kívánta, hogy az ország minél nagyobb belső erőkkkel rendelkezzen. A kérés elutasításánál figyelembe vették, hogy ha magyar csapatokat küldenek a Balkánra, az újabb kihívást jelent majd a nyugati hatalmakkal szemben. Ez pedig nem volt érdeke egy olyan kormánynak, amelynek éppen az állt szándékában, hogy kapcsolatot teremtsen ezekkel a hatalmakkal. — A Minisztertanács határozatát közölték a budapesti német katonai attaséval. Február 24-én pedig diplomáciai úton is továbbították a döntést a megfelelő német politikai fórumokhoz.

Mivel Jugoszlávia ún. „pacifikálása” a későbbiek folyamán sem sikerült, Németország az év folyamán többször megkísérelte megszerezni a kormány beleegyezését a magyar csapatok

¹⁵ *Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht*, 1961. Frankfurt am Main. Erster Heftband 186. old. (A továbbiakban: *Kriegstagebuch*...) Nagybacsoni Nagy Vilmos: *Végzetes esztendők 1938–1945*. 132. old.

¹⁶ *Oberkommando der Wehrmacht*. (A német haderő főparancsnoksága.)

¹⁷ *Kriegstagebuch*... 186. old.

felhasználásához a délkeleti térségben. 1943 szeptember 4-én ülést tartott a legfelsőbb Honvédelmi Tanács, amelyben Csatay honvédelmi miniszter és Szombathelyi vezérkari főnök újra előterjesztették a német kérést. A Kállay-kormány azonban kitarított februári határozata mellett és szeptember 15-én kelt levelében elutasította Csatay és Szombathelyi javaslatát.¹⁸ Ugyanez a levél utasításokat is tartalmazott a vezérkari főnök részére, amelynek lényege az volt, hogy a keleti arcvonalon levő magyar megszálló erőket olyan helyzetbe kell hozni, hogy azok adott esetben felhasználhatók legyenek az ország határainak védelmére. Ezenkívül ki kell eszközölni, hogy a német szállítmányok kerüljék el a magyar ipari gócpontokat érintő vasútvonalakat.

Szombathelyi vezérezredes szeptember 16-án Hitler főhadiszállására utazott. Érdekes módon a magyar csapatoknak a Balkánon való felhasználásáról alig esett szó. Viszont a magyar kormány kérései ügyében sem született döntés. A vezérkari főnök novemberben újra felkereste Hitlert, de a keleti arcvonalon levő magyar megszálló hadosztályok hátravonását akkor sem sikerült kieszközölnie.

A német és magyar katonai kapcsolatokban beállott változást jellemzi a következő eset is. A szovjet csapatok előretörése következtében 1943 november első felében Zsitomir térségében a magyar megszálló erők az arcvonal közelébe kerültek. November 11-én a magyar vezérkar főnöke — német katonai fórumok megkerülésével — utasította a megszálló erők főparancsnokságát, ne engedje a magyar egységeket reguláris szovjet csapatokkal harcra keveredni.¹⁹ A megszálló erők főparancsnoka ki is adta az utasítást a 18. és 19. hadosztályok nyugati irányba való visszavonására. A magyar vezérkar kérése a német hozzájárulás kieszközölésére csak később érkezett meg.

Katonai vonatkozásban még két eset érdemel említést, amelyek 1943-ban a német—magyar katonai kapcsolatok alakulására jellemzőek voltak. 1943 februárjában a német légügyi attasé kérte, hogy engedélyezze a magyar kormány 30 német bombázó és az ahhoz tartozó 600 főnyi kiszolgáló személyzet elhelyezését az ország területén.²⁰ A magyar kormány a kérés teljesítése elől kitért. Úgyszintén megtagadta a kormány az angol és amerikai légierők kötelékébe tartozó személyek kiszolgáltatását Németország részére 1943 októberében.

¹⁸ Nagybacsoni Nagy Vilmos i. m. 179. old.

¹⁹ Kriegstagebuch ... 183. old.

²⁰ HIL. A magyar békeelőkészítő bizottság katonai iratai. VII/38.

A német—magyar katonai kapcsolatok alakulásának részletesebb elemzésére nem jut hely a tanulmány keretein belül. A fenti példákkal csupán szemléltetni kívánjuk, milyen magyar intézkedések befolyásolták 1943 folyamán a két ország közötti katonapolitikai kapcsolatok alakulását. — Félre nem érhető módon demonstrálta a Kállay-kormány megváltozott politikáját az olaszországi eseményekkel szembeni állásfoglalás is. A magyar kormány csak vonakodva — Németország külön felszólítására — ismerte el Mussolini új fasiszta kormányát, amelyet kiszabadítása után alakított. Viszont a budapesti olasz követség Badoglio párti része a későbbiek folyamán is a magyar kormány védelmét élvezte.

Az 1943-as esztendő jellemzőbb vonásait nagy vonalakban az alábbiak szerint lehetne csoportosítani:

— A Kállay-kormány a volgográdi fordulat után titkos megbeszéléseket kezdett angol—amerikai megbízottakkal és szeptemberben előzetes megegyezést kötött a nyugati hatalmakkal.

— A keleti arcvonalon csak megszálló magyar erők tartózkodtak. Ezek kivonására is történtek próbálkozások.

— A kormány a német katonai követelések ellen tárgyalásokkal védekezett és azokat részben visszautasította. A teljes mozgósítás helyett — fegyverzeti hiányokra való hivatkozással — csak jelentéktelen létszámemelés történt. — Tüzelési tilalom fennállása a Magyarország területe fölött áthaladó ellenséges repülőkre.

— Németország és Magyarország katonai, politikai kapcsolatai 1943-ban jelentős mértékben megromlottak.

*

A német politikai és katonai vezetés majdnem teljes pontossággal nyomon tudta követni a Kállay-kormány politikájában bekövetkezett változásokat. Kállay miniszterelnökkel szemben kezdettől fogva bizalmatlanul viseltettek annak ellenére, hogy kormányzásának első időszakában úgy szavakban, mint tettekben kiszolgálta őket. 1942 tavasza azonban — figyelembe véve a katonapolitikai helyzetet — nem nyújtott lehetőséget a kormányalakításba való beavatkozásra. Ekkor került ugyanis napirendre a 2. magyar hadsereg keleti arcvonalra való kiküldésének kérdése. „Im Augenblick — írta Göbbels 1942. március 12-én — haben wir keinerlei Möglichkeiten auf die ungarische Regierungsbildung in unserem Sinne einzuwirken, da wir für die nächsten Wochen und Monate von den Ungarn sehr viel ver-

langen und sie bei guter Laune erhalten müssen. Aber was heute versäumt wird, das kann ja später nachgeholt werden...²¹

Hitler a volgozáradati vereség után reálisan számot vetett azzal a ténnyel, hogy szövetségeseiben megrendült a bizalom Németország eljövendő háborús győzelmét illetően. 1943. március 31-e és április 29-e között sorra magához rendelte a szövetséges kormányfőket, hogy „... Ihnen die nach der Wende des Kriegsglücks in Nordafrika und Russland nötigen moralischen Stärkungen zukommen zu lassen.”²² Horthy és a kíséretében levő Szombathelyi vezérkari főnököt április 16-án fogadta Hitler.²³ A találkozó alkalmával Hitler terjedelmes feljegyzést nyújtott át Horthynak, amely a Kállay-kormány politikája ellen emelt német vádakot foglalta magába.^{23/a} Éles szavakkal kelt ki a magyar kormány ellen és felszólította Horthyt, vessen véget a Kállay-kormány kétkulacsos politikájának. A találkozó lefolyásának légkörét híven érzékelteti Göbbels 1943. április 18-i feljegyzésének alábbi részlete:

„Der Besuch Horthys auf dem Obersalzberg ist zu Ende gegangen. Er vollzog sich am ersten Tag in einer sehr hitzigen Atmosphäre. Der Führer hat kein Blatt vor den Mund genommen und vor allem Horthy die Verfehltheit seiner Politik im grossen gesehen wie speziell in der allgemeinen Kriegsführung und der Judenfrage klargemacht. Der Führer ist dabei sehr deutlich geworden; vor allem hat er den Ungarn zum Vorwurf gemacht, dass sie über Spanien und Portugal Verbindung mit dem Feind aufzunehmen versuchten. Horthy hat das zwar abgestritten; aber das nutzte ihm nicht viel.”²⁴

Göbbels nem vett részt a megbeszélésen, de annak lefolyásáról, ahogy ezt az idézet is bizonyítja, tájékoztatást nyert.

1943 augusztusában ismételten sor került egy német—magyar megbeszélésre. Csatay — az új honvédelmi miniszter — bemutatkozó látogatást tett Hitlernél.²⁵ A magyar honvédelmi miniszter a megbeszélés alkalmával — a háborús helyzet és kilátások megítélését illetően — Hitler és Ribbentrop minden

²¹ *Goebbels Tagebücher*, Atlantis Verlag Zürich 1948. 117. és 149. old.

²² „... a hadiszerezence pálfordulása után Észak-Afrikában és Oroszországban, a szükséges morális megerősítéssel lássa el őket.”

²³ A találkozó részleteiről többek között lásd: Horthy Miklós: emlékirataim, Buenos Aires 1953. 241—242. old. Korom Mihály i. m. 107—108. old.

^{23/a} Lásd: Horthy kormányzónak a német vezéri főhadiszálláson 1943. április 17-én átadott szöveget. (HIL. A magyar békeelőkészítő bizottság katonai iratai. VII/30.)

²⁴ *Goebbels Tagebücher*, 304—305. old.

²⁵ Magyarország és a második világháború, 419. old. Nagybacsoni Nagy Vilmos i. m. 161—167. old.

realitást nélkülöző fejtegetéseinek hatása alá került. Visszatérése után javasolta Hitler többször megismételt kérésének teljesítését, hogy Magyarország küldjön csapatokat Jugoszláviába és ott vegye át az utánpótlási útvonalak biztosítását. A vezérkar főnöke határozottan kiállt Csataj javaslata mellett. Ahogy már erről az előbbieken említést tettünk, a kormány elutasította a német kérést.

Itt kell aláhúznunk a legfelsőbb magyar katonai vezetés áruelő szerepének tényét. Szombathelyi, ugyanúgy, mint elődje Wehrt Henrik, a fasiszta Németország hűséges kiszolgálójának bizonyult. Ha lehet egyáltalán különbséget tenni a politikai és a katonai vezetés között a háborús felelősség kérdésében, úgy első helyen mindenképpen a magyar katonai vezetést kell megemlítenünk. Míg a politikai vezetés 1943/44-ben hajlandónak mutatkozott bizonyos — osztályérdekeik által mélyen korlátozott — lépéseket tenni, hogy elszakítsa Magyarországot a fasiszta Németországtól, addig a katonai vezetés még ezeket a felemás, határozatlan kísérleteket sem támogatta súlyához mérten. A német politikai és katonai vezetés a magyar uralkodó osztályok szélsőjobboldali, fasisztabarát irányzata mellett a magyar vezérkar támogatását mindvégig élvezte.

A Kállay-kormány — engedve a német nyomásnak — 1943 nyarán tett bizonyos engedményeket. Ezek közé tartozott pl. Nagybaczoni Nagy Vilmos honvédelmi miniszter leváltása, aki, mint ismeretes, ellene volt az erőszakos német módszereknek. Azonban Magyarország kül- és belpolitikájában 1943 nyarán sem következett be a németek által kívánt fordulat. Ezért a német politikai és katonai vezetés arra az elhatározásra jutott, hogy intézkedéseket foganatosít Magyarországnak egy későbbi, kedvező időpontban történő katonai megszállására. Döntő módon hozzájárult a határozat megszületéséhez Olaszországnak szeptember 8-án bekövetkezett kapitulációja. A hitleri vezetésnek számolnia kellett azzal, hogy úgy Magyarország, mint Románia esetleg követi az olasz példát.²⁶

A német politikai vezetés az olasz kapituláció utáni napokban utasította a Wehrmachtführungsstab-ot,²⁷ hogy készítse el Magyarország katonai megszállásának hadműveleti tervét. A

²⁶ Goebbels 1943. szeptember 23-án a már idézett naplójában a következőket jegyezte fel: „Was nun die Verratsmöglichkeiten beiden anderen Satellitenstaaten anlangt, so möchte Horthy zwar gern abspringen; aber der Führer hat schon die nötige Vorsorge dagegen getroffen.“ („Ami a két másik csatlósállam áruelősi lehetőségeit illeti, Horthy ugyan szívesen kiugrana; a Führer azonban már megtette a szükséges intézkedéseket ellene.”)

²⁷ A német haderő vezetési törzse.

terv javaslat formájában 1943. szeptember 30-ra készült el és a „Margarethe” fedőnevet kapta.²⁸

A „Margarethe”-tervet — ahogy azt a későbbiek folyamán látni fogjuk —, a mindenkori háborús helyzetnek megfelelően többször átdolgozták. A tervek első változata azonban már magában foglalta annak a tervnek a leglényegesebb elemeit, amely végül is megvalósításra került.

A Wehrmachtführungsstab (a továbbiakban WFStab) — figyelembe véve a rendelkezésre álló erők mennyiségét — abból indult ki, hogy Magyarország megszállásának végrehajtásához és a magyar hadsereg lefegyverzéséhez szükség van a szövetséges államok, Románia és Szlovákia közreműködésére is. A teljes titoktartás érdekében azonban azt javasolták, hogy előre ezt nem kell az illető államok tudomására hozni. Ezért messzemenő improvizációra lesz szükség a kellően előkészített intézkedések mellett, a feladat végrehajtásánál. Az erők elosztásánál figyelembe vették a német csapatok hiányát Magyarországi területén, továbbá a kedvezőtlen közlekedési viszonyokat a csapatok megtelepítésére, gyors bevonultatása esetére.

A fenti elvek figyelembevételére alapján az alábbi három, egymástól független hadműveleti zóna létrehozását javasolták Magyarországi katonai megszállása esetére:

1. Nyugat-Magyarországi Budapesttel és a magyar hadsereg zömével,

2. Kelet-Magyarországi a Tiszától délre és keletre,

3. Északkelet-Magyarországi a Tiszától északra.

Az első hadműveleti zóna megszállását teljes egészében német erőkkel tervezték végrehajtani, a második zóna megszállását a román hadsereg, a harmadik zóna megszállását pedig német és szlovák erők közös feladatként vették számításba.

Javasolta a WFStab, hogy az egész akciót az OB Südost,²⁹ ezen belül pedig a német erők parancsnokságát a 2. páncélos hadseregparancsnokságból létrehozandó vezetési törzs vegye át. A 2. páncélos hadseregparancsnokság különben az OB Südost közvetlen alárendeltségébe tartozott. A részletekbe menő javaslat csak az 1. és a 3. hadműveleti zóna megszállására készült el. Tehát csak azoknak a területeknek a megszállására, ahol első sorban német erők felhasználását tervezték.

²⁸ Kriegstagebuch... 189. old. — Miután 1944. január második felében kidolgozásra került Románia megszállásának terve (Margarethe II'), Magyarország megszállását magában foglaló terv fedőnevet „Margarethe I'-re” módosították.

²⁹ OB Südost = Oberbefehlshaber Südost. (A DK-i terület főparancsnoka.) Alárendeltségébe tartozott a Balkánon levő teljes német haderő. A tárgyait időszakban ezt a tisztséget Weichs tábornok töltötte be. Vezérkari főnök Foertsch tábornok volt.

A hadműveletben részt vevő erők felvonulására gyalogmenetben és vasúton 8 napot irányoztak elő. A katonai vezetés számolt azzal, hogy a megszállás végrehajtásában részt vevő erők felvonultatását nem lehet teljes egészében feltűnés nélkül végrehajtani. Ezért javasolta a WFStab, hogy a déli csapatösszevonásokat kifelé egy — a Szávától északra történő — nagy partizánellenes vállalkozás keresztülvitelének előkészületeként tüntessék fel.

A hadművelet taktikai végrehajtására az alábbi javaslat készült:

A Bánátból kiindulva a folyami átkelőhelyek előzetes birtokbavétele után a megerősített 1. pc. hadosztálynak és tartalék hadosztályoknak szervezett harccsoportoknak,³⁰ a Szerémségből és Szlavóniából kiindulva az 1. kozák hadosztálynak a Tisza és a Balaton közötti térségbe kell majd bevonulnia. A megerősített 24. pc. hadosztálynak Graz délkeleti térségéből a Balaton mindkét oldala irányába, a 25. pc. hadosztálynak Bécs térségéből kiindulva a Duna vonalától délre eső térségbe, a Lengyel Főkorományosság területén állomásozó ún. tartalékhadereg erőivel a Kárpátok hágóinak birtokbavétele után a Felső-Tisza irányába kell majd megindulnia.

A légi erők közreműködését is számításba vették a „Margarethe”-terv végrehajtásánál. Feladatául az egész vállalkozás légi biztosítását s amennyiben szükséges, annak támogatását, továbbá magyar repülőtereknek a levegőből történő megszállását tűzték ki. Abban az esetben, ha a magyar hadsereg nem tanúsít szervezett ellenállást, vagy ha a saját erők éleli a hadművelet folyamán megközelítik Budapestet, tervezték egy légi úton Olaszországból szállított ejtőernyős hadosztály ledobását Budapestnél.

Altalános elvként leszögezte a javaslat, hogy a magyar hadsereggel szembeni magatartásnak a politikai helyzethez kell igazodnia, azonban a magatartás részleteire vonatkozóan is javaslatot készített a WFStab. Amennyiben a magyar hadsereg lefegyverzése nem kerülhető el, a keleti fronton levő magyar megszállt erőket munkaszászolajakként szándékoztak felhasználni. Számoltak azzal, hogy a szövetségeseikkel való együttműködés a „Margarethe”-terv folyamán nehézségeket okozhat, en-

³⁰ Német megjelölése: Kampfgruppe. — Nem volt szervezetszerű egység. Esetenként, egy-egy harci feladat végrehajtására szervezték meg. Hogy milyen egységeket foglalt magába, azt a feladat nagysága és a rendelkezésre álló erők mennyisége befolyásolta. Állhatott több zászlóaljból vagy ezredből, de egy hadosztály erejét nem haladta túl. Frontviszonylatban feladatát önállóan hajtotta végre.

nek ellenére úgy látszott, hogy a román erők közreműködéséről nem lehet lemondani. A WFStab nem tartotta elegendőnek a rendelkezésre álló német erőket a hadművelet végrehajtásához. — Végül javasolta a WFStab, hogy már most meg kell kezdeni a szükséges előkészületeket a terv végrehajtására.

A javaslatban nem esett szó még hozzávetőlegesen sem a terv végrehajtásának időpontjáról. Ennek magyarázata az általános hadihelyzetben keresendő. A német hadvezetés figyelmét elsősorban a keleti arcvonal egyre súlyosbodó problémái kötötték le. A német csapatok a Kurszk térségében elszenvedett súlyos vereségük után nem tudtak magukhoz térni. Görlitz német hadtörténetíró a második világháborúról írt művében elismeri, hogy „... a nagy nyári csata a kurszki ívben a német keleti hadsereg számára a halálos krízis kezdetét jelentette”.^{30/a} A kurszki győzelem betetőzte azt a fordulatot, amely a 2. világháború menetében Volgográdnál bekövetkezett.

A visszavonuló német csapatok 1943 szeptemberében sikertelenül próbálkoztak egy új védelmi vonal kiépítésével a Dnyeper vonalában. A Vörös Hadsereg előnyomulása feltartóztathatatlanul gördült nyugat felé. Szeptember 21-én Csernyigovba, 23-án Poltavába, 25-én Szmolenszkbe és 29-én Kremencsugba vonultak be a szovjet csapatok. A németek október 9-én kiűrték Tamant, október 14-én felszabadult Zaporozsje és a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 26. évfordulóján felszabadult Ukrajna fővárosa, Kiev.

A WFStab főnöke csak november elsején közölte, hogy a szeptember 30-i javaslat adataival egyetért. A csapatok konkrét megnevezésének azonban nem látja értelmét. Csupán a támadócsoportok számára számításba vesznek német csapatokat és a rendelkezésre álló erőket négyhetenként kell a tervzetbe bejelölni. Ugyanakkor utasította az illetékeseket, hogy a „Margarethe”-tervvel kapcsolatosan néhány alapvető parancsot készítsenek elő. Követendő irányvonalként közölte, hogy ellentétben az „Achse”-tervvel,³¹ a magyar hadsereget nem lefegyverezni, hanem Ausztria esetéhez hasonlóan, meg kell nyerni.

November 7-én a WFStab előterjesztette a „Margarethe”-terv újabb átdolgozását. Időközben ugyanis a terv számára előterjesztett erőkből egyes kötelekeket a keleti arcvonalra kellett irányítani. Javaslatot tettek arra, hogy honnan kell a hiányzó erőket pótolni. Repülőerők részvételét illetően csak gyenge kö-

^{30/a} Walter Görlitz: Der zweite Weltkrieg 1939—1945, Stuttgart 1951—1952. II. köt. 211. old.

³¹ Az olasz haderők lefegyverzésére készített terv fedőneve.

telékek felhasználását tudták számításba venni, a délkeleti térség repülőerőiből. Máshol nélkülözhető repülők nem álltak rendelkezésre.

Az új erőszámvetéssel kapcsolatban ismételten leszögezte a WFStab, hogy a számításba vett német erők csak akkor lesznek elegendők a feladat végrehajtására, ha Románia közreműködésére számítani lehet. Amennyiben Románia nem működik közre, vagy ha mindkét ország ellen egyidejűleg kell fellépni, a számításba vett német erők elégtelenek.

November 11-re készült el egy részletes számvetés, amelynek érvényességét négyhetű időtartamra méretezték. December 10-én a november 11-i számvetés szerint az alábbi erők állnak majd rendelkezésre:

1. *Az E-i támadócsoporthoz tartozó részére.* (Vezetése a keleti frontról kivonandó hadosztály törzs által.)

- 6 gyalogos ezredcsoport,
- 1. tü. tanezred (lovasított),
- a 2. tü. tanezred 1. osztálya (motorizált).

2. *A DNY-i támadócsoporthoz tartozó részére.* (Vezetése a LXXXVII. hdt. főparancsnoksága által.)

- a 90. pc. gránátos ho.,
- a 12. SS pc. ho. részei,
- 3 pc. gránátos ezredcsoport,
- a 2. tü. tanezred (motorizált), 2 utász tanzászlóaljjal,
- 1 sorozatvető tanosztály,
- 1 rohamlövégő osztály.

3. *A D-i támadócsoporthoz tartozó részére.* (Vezetése a LXIX. tart. hdt. törzse által.)

- 1 mot. harccsoport a 92. gránátos ezreddel, a 901. pc. gránátos ezreddel stb.,
- a 173. tartalék ho-nak egy megerősített ezredcsoportja,
- az 1. kozák ho. zöme,
- 1 megerősített ezred.

A légi erők részéről két ejtőernyős zlj. és repülőkötelékek közreműködésével számoltak.

A fenti összeállítás alapján — hadosztályokban kifejezve — nem lehet pontosan összegezni az erők mennyiségét. A számvetésben nem jut pl. kifejezésre, hogy milyen erőket foglalt magába egy ezredcsoport.³²

³² Az ezredcsoport — gyakran használt katonai kifejezéssel élve — nem volt más, mint egy erősen leharcolt ezred. Az ezred megmaradt részeit, 4–5 gyalogos századot, ezredközvetleneket, a törzs ezredcsoport elnevezéssel fogta össze és felhasználták egy adott feladat végrehajtására, vagy abban való közreműködésre. Amennyiben pc. ezredcsoportról volt szó, úgy az első sorban páncéiosokból tevődött össze.

Az egész hadművelet vezetése továbbra is az OB Südost-nak, ezen belül a német harccsoportoknak a vezetését a 2. pc. hadseregfőparancsnokságnak, vagy a 14. hds. főparancsnokságának szándékozták átadni.

Új, lényeges vonása a tervezetnek az, hogy a WFStab megállapítása szerint a német hadsereg december közepétől képes a „Margarethe”-terv önálló végrehajtására, ha időlegesen erők kivonásával más arcvonalakat gyengítenek. Ugyanakkor újra kifejezésre juttatták, hogy lehetetlennek tartják egyidejűleg Magyarország és Románia ellen kizárólag katonai eszközökkel fellépni. A politikai vezetésnek ezt az esetet ki kell kapcsolnia, vagy meg kell teremteni annak a lehetőségét, hogy a megszállás ne ütközzék egységes katonai ellenállásba.

Ezt a javaslatot a WFStab november 13-án terjesztette elő, döntés azonban most sem történt a terv végrehajtását illetően. Hitler nem sokkal később, november 20-án a német hírszerzőszolgálat útján jelentést kapott arról, hogy Lisszabonban egyrészt angol—amerikaiak, másrészt magyar és román megbízottak között megállapodások történtek.³³ Hitler — ismerve a magyar—román ellentéteket — a jelentést hihetetlennek tartotta s így a „Margarethe”-terv napirendre tűzését ez sem befolyásolta.

A november 13-án előterjesztett javaslattal kapcsolatban csupán annyi előrehaladás történt, hogy a WFStab javaslatára Foertsch tábornokot, az OB Südost vezérkari főnökét a főhadiszállásra rendelték és beavatták a „Margarethe”-tervbe.

A katonai helyzet folytonos romlása miatt újabb és újabb egységeket kellett szabaddá tenni a szovjet—német arcvonal számára. Ez azt eredményezte, hogy a novemberi javaslat rövid időn belül túlhaladottá vált. 1944 januárjában ismét felülvizsgálták a tervet és igyekeztek a kivont erőket máshonnan elvont erőkkel pótolni. A terv legközelebb csak február végén került a német politikai vezetés figyelmének középpontjába. Ez alkalommal már úgy, hogy azt néhány heti előkészület után végre is kell hajtani.

Nézzük meg nagyvonalakban, miként alakult a katonai helyzet 1943/44 fordulóján a keleti arcvonalon. Ennek vázolósa fontos a tanulmány tárgyát illetően, mivel ez döntő módon befolyásolta Magyarország megszállásának halaszthatatlan napirendre tűzését 1943 február végén.

³³ Nem: valószínű, hogy a hír igaz volt. Legalábbis az eddigi kutatások még nem erősítették meg.

A Vörös Hadsereg — támaszkodva az 1943 nyarán és őszén elért katonai sikerekre — azt a fő hadászati célt tűzte ki, hogy teljes egészében kiűzze a német csapatokat a Szovjetunió területéről és ezzel előkészítse a kelet-európai országok felszabadítását. „1944 elején a szovjet—német arcvonal a Szvir folyó és az Ilmen-tó mentén, majd tovább Velikije Lukitól nyugatra, Vityebszktől, Gomeltől nyugatra, Zsitomiron, Cserkaszin, Zaporozsijn keresztül húzódott és Herszonnál érte el a Fekete-tengert.”³⁴ Meg kell jegyeznünk, hogy a szovjet hadsereg helyzete rendkívül nehéz volt. A német hadsereg zöme — 207 német hadosztály — ebben az időszakban is a keleti arcvonalon állott. A német erőkkel együtt harcolt 50 román, magyar és finn hadosztály is.

A Vörös Hadsereg csapatai 1944 januárjában és februárjában a szovjet—német arcvonal teljes szélességében egymással összefüggő támadásokat hajtottak végre. Az arcvonal-legészakibb részén a január 14-én megindított támadás eredményeképpen Leningrád teljesen felszabadult a német ostromzár alól és megkezdődhetett Szovjet-Észtország felszabadítása.

A négy Ukrán Front csapatai január vége és március eleje között hajtottak végre sikeres hadműveleteket. Az 1. és 2. Ukrán Front csapatai „Korszuny—Sevcsenko körzetében... bekerítettek és megsemmisítettek egy 9 gyalogos és 1 páncélos hadosztályból, 1 gépkocsizó dandárból, továbbá sok tüzérszaktályból és műszaki egységből álló német csoportosítást. A Dnyeper középső szakaszán a szovjet csapatok visszavetették az ellenséget. Ez azt jelentette, hogy véglegesen összeomlottak a német hadvezetésnek azok a tervei, hogy a Dnyeper mentén helyreállítja a védelmet.”³⁵ Az 1. Ukrán Front magasabb egységei a Rovno és Lluck körzetében folytatott sikeres hadműveletek folyamányaként mélyen átkarolták a német „Heeresgruppe Süd”-öt.³⁶ Az 1. és 2. Ukrán Front proszkurov—csernovici sikeres hadműveletei révén a szovjet hadsereg egységei elérték a Kárpátok előhegyeit és ezzel kettévágták a németek keleti arcvonalát. „A szovjet csapatok, miután a Kárpátok előhegyeiben megverték az ellenséget, több mint 200 km-es szakaszon elérték a szovjet—csehszlovák és a szovjet—román határt.”³⁷ A Magyar Távirati Iroda március 8-i bizalmas kiadása pedig közölte, hogy az 1. ukrán arcvonal (az 1. Ukrán Frontról van szó. KJ.) előre-

³⁴ Gyeborin: A második világháború. Budapest, 1961. 375—376. old.

³⁵ Uo. 377. old.

³⁶ Déli Hadseregcsoport.

³⁷ Gyeborin i. m. 378. old.

tolt egységei már csak 100 mérföldnyire vannak a magyar határtól...³⁸

A magyar politikai és katonai vezetést aggodalommal töltötte el a szovjet hadsereg érezhető közelsége. Az adott helyzetben csak az nyújthatott volna lehetőséget az országnak a háborúból való kivezetésére, ha felveszik a kapcsolatot a Szovjetunióval és ezzel egyidőben — támaszkodva az ország demokratikus erőire —, határozott katonai és politikai intézkedéseket foganatosítanak a fasiszta koalícióból való kiugrás érdekében. A Kállay-kormány ezt nem akarta. Szűk osztályérdekeiktől vezetettve továbbra is a nyugati hatalmakkal folytattak — nem sok eredményt ígérő — tárgyalásokat. Pedig a külföldön tartózkodó magyar különmegbízottak is sürgették a Szovjetunióval való kapcsolat-felvételét. A Kállay-kormány és köre azonban továbbra is a Szovjetunió elleni harcot tartotta fő feladatának. A február 15-i minisztertanácsi ülésen határozat született a részleges mozgósítás elrendeléséről.³⁹ A határozat végrehajtása folyamán hozzávetőlegesen 40 000 katonát küldtek ki a keleti arcvonalra.

A kormány abból a minden realitást nélkülöző elgondolásból kiindulva, hogy az ország keleti határát saját erővel meg lehet védeni, újabb lépéseket tett a szovjet—német arcvonalon levő magyar megszálló hadosztályok hazahozatala érdekében. Szombathelyi vezérkari főnök 1944. január 24-én megjelent a német főhadiszálláson és kérte Horthy nevében a magyar megszálló erők visszavonását. Ugyanakkor közölte a magyar kormány elgondolását, miszerint a Kárpátok vonalának védelmét magyar csapatokra kívánják bízni. Keitel tábornagy nevetségesnek tartotta a feltevést, hogy a német haderők a Kárpátok vonalára vonuljanak vissza. Hitler pedig világosan kifejtette, hogy nincs lehetőség az adott időszakban a magyar csapatok átcsoportosítására. Egyúttal ő is kijelentette, hogy kizárt dolognak tartja a szovjet hadsereg előretörését a Kárpátok vonaláig.⁴⁰

Horthy kormányzó február 12-én levélben fordult Hitlerhez a magyar hadosztályok visszavonása ügyében, hogy azokat a Keleti-Kárpátokban felhasználhassák az ország határainak védelmére.⁴¹ Februárban a vezérkari főnök szintén kérte levélben az OKW főnökét a magyar kérés teljesítésére. Jellemző módon egyik levélre sem érkezett válasz, amely mind a magyar

³⁸ A Magyar Távirati Iroda napijelentései. Közli: Karsai Elek: Országgyarapítás—Országvesztés, 2. rész, 162. old.

³⁹ OL. Minisztertanácsi jegyzőkönyv. 1944. február 15. 89. old.

⁴⁰ Nagybacsoni Nagy Vilmos i. m. 185—186. old.

⁴¹ Horthy február 12-én kelt levelének szövegét lásd: Magyarország és a második világháború, 443—445. old.

politikai, mind a katonai körökben nyugtalanságot váltott ki.⁴²

A német hadsereg szorongatott katonai helyzete, amely abban jutott kifejezésre, hogy az ún. „Heeresgruppe-Süd” és a „Heeresgruppe Mitte” között keletkezett hézag egyre inkább növekedett, az adott időpontban kizárta annak lehetőségét, hogy a magyar kéréssel foglalkozzanak. A súlyosbodó katonai helyzet következtében még azt sem lehetett elkerülni, hogy a magyar megszálló erők ne kerüljenek harcérintkezésbe az előnyomuló szovjet reguláris erőkkel.

A Hitlerrel folytatott eredménytelen próbálkozásokkal egy időben a Kállay-kormány különmegbízottai a berni magyar követség útján megállapodást kötöttek a nyugati szövetségesekkel, hogy magasrangú katonákat küldenek Magyarországra a katonai megbeszélések megkezdése céljából. Március 16-án három amerikai tiszt ejtőernyővel le is szállt Muraköz területén.⁴³ 17-én a tiszteket a Külügyminisztérium és a vezérkari főnök utasítására Budapestre hozták. Jellemző a Kállay-kormány bűnös könnyelműségére, ahogyan az amerikai küldöttséget fogadták. A magyar kémelhárító osztály a tiszteket a németek kezére juttatta és 17-én este a német kémelhárító szervek kezdték meg elsőnek azok kihallgatását. Így a küldöttséggel a magyar szervek lényegében kapcsolatot sem tudtak teremteni.

*

Amint arról az előbbieken már szó esett, a WFStab január 19-én ismét megvizsgálta a „Margarethe”-terv előmunkálatait és kiegészítő intézkedések végrehajtására tett javaslatot. Ez alkalommal újra arra a következtetésre jutottak, hogy szükséges a román erők igénybevétele a megszállás végrehajtásához. Ugyanakkor — számítva minden eshetőségre — egy január 26-i javaslat alapján kidolgozták Románia megszállásának tervét.⁴⁴ Románia megszállása esetére számításba vettek magyar és bolgár erőket is. A két ország megszállására készített terv kézzelfogható bizonyítéka annak, hogy a hitleri fasizmus miként akarta a szóban forgó esetben is kihasználni a kis szomszédállamok közötti mesterséges ellentéteket. Ismert számos eset, amikor politikai ütőkártyaként ki is használta és a maga javára gyümölcsöztette ezeket az ellentéteket.

Románia megszállásának kérdése azonban egyelőre hátterbe szorult és a háborús helyzet alakulása következtében nem is került megvalósításra. — Antonescu marsall február 26—28-a

⁴² Kriegstagebuch . . . 185. old.

⁴³ Világ, 1946. január 27.

⁴⁴ Kriegstagebuch . . . 247—249. old.

között látogatást tett Németországban. A megbeszélések eredményeképpen Hitler arra a meggyőződésre jutott, „... dass der Marschall sowohl in der Lage als auch gewillt sei, einen Umsturz zu verhindern.”⁴⁵ Hitler a találkozó alkalmával felfedte Antonescu előtt a Magyarország katonai megszállásával kapcsolatos német elgondolást s igyekezett őt arra rábírní, hogy a megszállásban való esetleges román részvétel esetén mondjon le a területi követelések megvalósításáról Magyarországgal szemben. Antonescu azonban erre nem mutatott hajlandóságot. Mindenesetre a találkozó azzal a kézzelfogható eredménnyel zárult, hogy Hitler február 28-án leállította a „Margarethe II”-terv munkálatait.

Ezzel egyidőben kiadta az utasítást, hogy a „Margarethe I” végrehajtásának előkészületeit gyorsan be kell fejezni.

A Kállay-kormány és a magyar diplomácia próbálkozásairól a német vezetés folyamatosan tájékoztatást kapott a hírszerző szolgálat útján. A nyugati kapcsolatkeresésről pl. a szófiai magyar katonai attasé 1943 október és 1944 januárja között mindig beszámolt a német elhárító szervezeteknek.⁴⁶ A német vezetés — túlértékelve a próbálkozások jelentőségét — azt gyanította, hogy a megbeszélések tényleges tartalma túlnőtt azon, amit velük közöltek és amelyeket más forrásokból sikerült megszerezniök. Hitler és környezete szükségesnek tartotta a megszállás végrehajtását elsősorban a keleti arcvonalon bekövetkezett súlyos helyzet miatt. A szovjet hadsereg előretörése következtében közvetlen veszélybe került a Kárpátok vonala, valamint az egész balkáni és dél-ukrajnai német haderő. Veszélyeztetve látták a Kállay-kormány kétszínű politikája miatt a Magyarországon keresztül történő romániai olajszállítmányokat.

Az előkészületek gyors befejezésével kapcsolatban az alábbi feladatokat, illetve változtatásokat kellett végrehajtani:⁴⁷

1. Német erők felvonultatása Magyarországon belül. Ezt egy — az ország határain belül történő — csapatszállítási formájában kell végrehajtani. (Ezt a tervet jellegéből kifolyólag „Trojanisches Pferd” fedőnévvel látták el.)

2. A határok mentén folyó német csapatmozdulatokat úgy kell feltüntetni, mint csapateltolásokat DK-re és K-re és viszont.

3. Az SS ejtőernyős vadász zlj. bevetése a valószínűleg még nem bevetésre kész 6. ejtőernyős vadász ezred helyett, továbbá a 16. SS páncélgránátos ho., az 1. hegyi ho., erős rendőri erők,

⁴⁵ Uo. 193. old. „... hogy a marsall képes és hajlandó is megakadályozni egy romániai fordulatot”.

⁴⁶ Uo. 181. old.

⁴⁷ Uo. 193. old.

a légi erők részeinek, erős páncélos és motorizált erőknek a bevonása.

4. A megszállással kapcsolatosan rögzíteni kell a hadigazdasági és politikai célokat.

A Wfstab február 29-én megkezdte a szükséges intézkedések kiadását.⁴⁸ Utasították a légi erők főparancsnokságát az előkészületek megkezdésére. Kiadták a megfelelő utasításokat az SS birodalmi vezére részére. Intézkedés történt arra vonatkozóan, milyen módon kell a keleti fronton levő magyar erők felügyeletét, befolyásolását, szükség esetén lefegyverzését végrehajtani.⁴⁹ Szabályozták a főhadiszállás folyamatos tájékoztatását az intézkedések végrehajtásának állásáról. A hadsereg elhárító részlegének (Abwehr II.) főnöke Freytag-Loringhoven ezds. jelentést készített a német erők Magyarországra való beszivárgásának előkészítő munkálatairól. Elkészítették a román hadsereg részvételével kapcsolatos teendőket. A román hadsereg bevonására — mint azt a későbbiekben látni fogjuk — nem került sor. Felállításra került a Pozsonyban székelő német tábornok törzse mellett egy hírszerző részleg.

Külön csoportot foglalnak el azok az intézkedések, amelyek a megszállásban részt vevő csapatok készenlétbe helyezésére, felvonultatására vonatkoztak. Ezeknek az intézkedéseknek a végrehajtása a gyakorlatban csapatmozdulatokat, csapatszállításokat jelentett, amelyeket természetesen lehetetlenség volt titokban tartani. Számítottak arra, hogy az illetékes magyar politikai és katonai fórumok — látva a nagyszabású német csapatmozdulatokat — érdeklődni fognak azok tulajdonképpeni céljáról. Ezért az utasítások szerint a DK-i térségben történt csapatmozdulatokat egy — a Drávától É-ra történő — nagy tisztogató hadművelet előkészületeiként tüntették fel. Magyarország nyugati határa mentén, Bécs DK-i térségében történt csapatösszevonásokat pedig motorizált német erők gyakorlatának, amely előkészületeként szolgált a tavasz folyamán megindítandó keleti offenzívához. Megfelelő intézkedések történtek a „Trojanisches Pferd” elnevezésű vállalkozás végrehajtására, amelynek

⁴⁸ Uo. 215. old.

⁴⁹ Ezzel függött össze, hogy március 7-én Lakatos vezérezredest, a magyar megszálló erők főparancsnokát a német főhadiszállásra rendelték. Lakatos vezérezredest és a német katonai vezetők március 11-én folytattak megbeszéléseket.

A Wfstab március 13-án utasította a hadsereg vezérkarát és a légi erők vezetését, hogy a magyar csapatok átállítását a partizanokhoz, vagy visszaözönléshez az anyaország területére, minden eszközzel meg kell akadályozni. Ellenállás esetére a csapatok lefegyverzését és foglyulejtését elő kell készíteni. Ebből a célból március 16-án az ukrainai német haderők főparancsnokának törzsét a német hadsereg vezérkarának rendelkezésére bocsátották. (Kriegstagebuch... 220—221. old.)

lényege a következő volt: katonai erőket indítottak útba Magyarországon különböző irányokból. A transzportok az ország területén találtak és „szállítási nehézségek miatt” megadott helyen és időben helyben maradtak. — Felvették a kapcsolatot a szállító parancsnokság főnökével és megtörténtek az úgynevezett „Besonderen Anordnungen”⁵⁰ kiadására az előkészületek. Ennek ismertetésére a későbbiek folyamán visszatérünk.

A „Margarethe I” végrehajtásának időpontjául a WFStab március végét vette számításba. Ezt az időpontot azonban Hitler — a március 3-án történt déli helyzetmegítélés alkalmával — túl későnek tartotta. A megbeszélésen ismételten megtárgyalták a rendelkezésre álló erők helyzetét. Hitler javasolta a páncélos tanhadosztály kivonását nyugatról, amely a 16. SS gránátos hadosztályt pótolná abban az esetben, ha az nem tudna idejében felkészülni. Tervbe vették továbbá bombázó kötelékek áthelyezését nyugatról a délkeleti térségbe.

Hitler javaslatát figyelembe véve a WFStab még ugyanazon nap előkészítette egy részletes időszámvetést. A felvonulási parancs kiadását március 5-re tűzték ki. Ez azt jelentette, hogy a déli, délnyugati és északnyugati harccsoportok március 12-én el fogják érni felvonulási térségüket. Az északi harccsoport — amelynek Szlovákia területéről kell majd kiindulnia — titoktartási okokból csak 5 nappal később kezdheti meg a felvonulást és így később kapcsolódhat be a hadműveletbe. A nyugati harccsoport számára előirányzott egységek egy része ebben az időpontban még nem állott rendelkezésre. Amennyiben ennél a harccsoportnál a tervbe vett rohamlőveg dandárokat és a Panther-osztályt nélkülözni tudják, a hadműveletet — a WFStab szerint — március 15-én meg tudják kezdeni, ellenkező esetben csak 5 nappal később. Hitler március 4-én közölte, hogy az időszámvetéssel egyetért, továbbá, hogy nem kell tájékoztatni a szövetségeseket a hadművelet megkezdése előtt.

Március 4-én és 5-én az illetékes katonai fórumok megkapták a parancsot a felvonulással kapcsolatos intézkedések megtételére, a Bécs térségében tervezett „gyakorlat” végrehajtásának megkezdésére.

Az itt többször idézett Kriegstagebuch a „Margarethe I” előkészületei folyamán a csapatok összeállításában végbement változásokat részletesen magában foglalja, az egységeket konkrétan, hadrendi számaikkal együtt megnevezi. Mivel ezek a változások olyan sűrű egymásutánban követték egymást, itt eltekintünk azok részletes taglalásától. Csupán a legfontosabb

⁵⁰ „Különleges rendelkezések.”

intézkedéseket és a tervekben bekövetkezett fontosabb változásokat kíséreljük meg nyomon követni.

A terv végrehajtásában fontos szerepet tulajdonítottak a légierők részvételének. Hitler utasítására erős repülőkötelékeket helyeztek készenlétbe. A repülőerők feladatául tűzték ki ellenállás esetére a magyar légierők kikapcsolását, a magyar repülőterek megszállását és amennyiben szükséges, az előnyomulás levegőből történő biztosítását. Emellett feladatai közé sorolták légideszantok szállítását, továbbá a hadművelet légi védelmét a szövetséges légierők esetleges beavatkozása esetére.

A hadműveletben részt vevő Wehrmacht és SS reguláris erők előkészítésével egyidőben megkezdődött a rendőri és az ún. SD⁵¹ erők beosztása is a megszálló csapatokhoz. Ezek az erők a harcoló csapatokkal együtt érkeztek az ország területére, speciális rendőri feladatok ellátása és végrehajtása céljából.

Már többször említést nyert, hogy a német hadvezetés a Vörös Hadsereg támadásai következtében gyakran eszközölt változtatásokat a „Margarethe I.” hadrendjében. Ez vonatkozott az előkészületek utolsó szakaszára is.

A Vörös Hadsereg egységei március 4-én nagy erejű támadást indítottak a keleti arcvonal déli szakaszán, amely rövid időn belül jelentős sikerekhez vezetett.⁵² A helyzet különösen veszélyeztetetté vált Tarnopol térségében. Ennek következtében a „Margarethe I.” északi támadó csoportjának hadrendje felborult. A támadó csoportból erőket kellett elvonni és a szovjet—német arcvonal rendelkezésére bocsátani. A kivont hadosztályokat csak kisebb erejű egységekkel tudta pótolni a német hadvezetés.

Hitler és a legfelsőbb német katonai vezetés — elsősorban a keleti arcvonalon bekövetkezett krízis miatt — nagy jelentőséget tulajdonított a „Margarethe I.”-terv gyors és zökkenőmentes végrehajtásának. Ezért mindent elkövettek, hogy ennek előfeltételeit katonailag a lehető legjobban biztosítsák. Hogy egy esetleg bekövetkezendő magyar fegyveres ellenállást gyorsan és sikeresen el tudjanak fojtani, a nélkülözhető erőkből újabb egységeket utasítottak a hadműveletekben való részvételre. Fontosnak tartották a gyors végrehajtást, hogy a megszállásban részt vevő erőket minél előbb a keleti arcvonal rendelkezésére lehessen majd bocsátani.

Március 7-én Foertsch tábornokot — akit már korábban a

⁵¹ Sicherheitsdienst. (Biztonsági szolgálat.)

⁵² Kriegstagebuch . . . 217. old.

„Margarethe I”-terv irányításával bíztak meg — ismételten a főhadiszállásra rendelték. A megbeszélésen az SS birodalmi vezetőjének képviselőjén kívül vett Pfuhlstein vezérőrnagy, a „Brandenburg” hadosztály parancsnoka is, akit a már említett „Trojanisches Pferd” fedőnevű vállalkozás vezetőjével szemeltek ki. Részt vett továbbá a megbeszélésen Freytag-Loringhofen ezds., az elhárító osztály (Abwehr II) főnöke. A megbeszélést Warlimont vezérőrnagy, a WFStab főnökének helyettese vezette. Bevezetőül a „Trojanisches Pferd”-vállalkozással foglalkozott, amelynek céljával a magyar ellenállás belülről való aláásását tűzték ki. A támadás napjának reggelén összesen 4 megerősített zlj. benyomul a fővárosba és megszállja a fontosabb pontokat és létesítményeket. A csapatok felvonultatása a következőképpen történik: csapatokat indítanak útba vasúti szállítással Bécs és Belgrád térségéből Budapest irányába. A szállítmányokat úgy jelentik be a magyar hatóságoknál, mint egy tervszerű, a DK-i térségben levő erők lecserélésére irányuló csapatszállítást. A szállítmányoknak a támadás megindításának előestéjén kell Budapest közelébe érnie és ott valamilyen mondvacsinált, külső okból kifolyólag helyben maradnia, illetve kirakodnia. A kirakott csapatokból harccsoportokat szerveznek és — amint azt már említettük — a támadás napjának kora reggelén benyomulnak a fővárosba.

A megbeszélésen összehangolták az SD és a Wehrmacht erők tevékenységét. Az SD erők parancsnoksága tervbe vette 500 fő illegális eljuttatását Magyarország területére, még a megszálló hadművelet megkezdése előtt. Megtárgyalták a légi úton szállításra kerülő német egységek és a már Magyarország 6 repülőterén korábban elhelyezett német repülőszemélyzet közötti együttműködés kérdését, a tiszai átjárók, a szlovák, illetve román—magyar határ lezárásának szükségességét. Warlimont ismertette, miért kell egyelőre eltekinteni a katonai attasék és a Magyarországon levő, a magyar szervekkel régóta együttműködő német szervek értesítésétől a „Margarethe I”-tervvel kapcsolatban.^{52/a} Megbeszélés tárgyát képezte továbbá a támadás megindításának időpontja. Foertsch tábornok a legkorábbi lehetséges időpontul március 18-át javasolta, de végül is március 19-ben állapodtak meg. Ez a dátum vasárnapra esett és bizonyos szempontokból kifolyólag kedvezőbbnek látszott a hadművelet megindítására. A javaslatot Hitler elfogadta és így Foertsch

^{52/a} Az indoklás nem található a Kriegstagebuch...-ban, de nyilvánvalóan látszik, hogy ezt titoktartási okokból tették. Ezek a német fórumok csak később, röviddel a terv végrehajtása előtt kaptak tájékoztatást a „Margarethe”-tervről.

tábornok egy nappal később, március 8-án elfoglalhatta harcálláspontját Bécsben.

A többszörösen átdolgozott támadási parancsot március 12-én adták ki. A parancs bevezető része a terv esetleges elárulásának megakadályozásával foglalkozott. Mivel Hitler úgy döntött, hogy a szövetségesek nem vesznek részt a hadműveletben, a terv — ellentétben a korábbiakkal — csak a feladatban részt vevő német erőkkel foglalkozott. Csak az első hadműveleti zóna (Nyugat-Magyarország a Tiszáig) megszállását szabályozták, a többi zóna megszállását a politikai helyzet alakulásától tették függővé.⁵³

A parancs szerint a megszállást — ahogy ezt az 1943. szeptember 30-i tervezetben már javasolták — 4 Budapestre koncentrált támadócsoporthoz kell végrehajtani. A parancs részletesen szabályozta a földi, a légierők, a rendőri erők feladatait, magában foglalta a „Trojanisches Pferd” vállalkozás végrehajtását stb. A Magyarországra való beutazást az „X-Tag”^{53/a} előtt különleges engedélyhez kötötték. Természetesen az engedély Pfuhlstein tábornok csapatai és a beszivárgó SS személyek részére idejében kiadatott. Jegykiadás utazás céljából csak a „Maiblume” jelszóra volt lehetséges. Kihangsúlyozták a legszigorúbb titoktartás és álcázás betartását. Leszögezte a parancs, hogy „Jeder Diderstand ist rücksichtslos zu brechen. Im übrigen ist jedes Mittel recht, das rasch zu dem erstrebten Ziel führt und eine Bedrohung im Rücken der vormarschierenden Truppen ausschliesst.”⁵⁴

Az erők elosztása az alábbiak szerint történt:

A *D-ről kiinduló erők* a Görögországból idevont XXII. hegyi hdt. főparancsnoksága vezetésével.

a) Harccsoport.

- 92. mot. gránátos ezred,
- 1. „Brandenburg”-i ezred,
- 5. SS rendőrezred,
- 202. pc. osztály,
- 201. SS gránátos dandár.

⁵³ Az első hadműveleti zónán kívül tervbevétték a debreceni repülőtér megszállását meglepetésszerű támadással, amennyiben lehetséges, békés megegyezés útján.

Március 19-én hajnalban a repülőtér megszállása minden zökkenő nélkül megtörtént. A légiúton szállított, állig felfegyverzett német csapatok a délelőtti folyamán tüntető felvonulást rendeztek a város főutcáján. (Kun József személyes visszaemlékezése.)

^{53/a} A támadás megindításának időpontja.

⁵⁴ Kriegstagebuch... 221. old. „Minden ellenállást kíméletlenül le kell törni. Egyébként minden eszköz jogos, amely gyorsan a kitűzött célhoz vezet, és kizárja a veszélyt az előnyomuló csapatok hátában.”

- b) Harccsoport.
- 42. vadász ho.
- c) Harccsoport.
- 8. SS lovas ho.

A DNy-ről kiinduló erők, a LXIX. különleges felhasználásra megszervezett hdt. főparancsnokság vezetésével.

- 1. hegyi ho.,
- 367. gyal. ho.,
- a 18. SS pc. gránátos ho. részei.

Az ÉNy-ről kiinduló erők, a nyugati hadszíntérről kivont LVIII. tartalék pc. hdt. főparancsnokságának vezetésével.

- pc. tanhadosztály,
- 16. SS pc. gránátos ho.,
- „Wiking” SS pc. ho. Panther⁵⁵ osztálya,
- 997. nehéz tü. osztály.

Az É-ről kiinduló erők,⁵⁶ a LXXVIII. különleges felhasználásra megszervezett hdt. főparancsnokság vezetésével.

— a megerősített 1029. mot. gránátos ezred („Grossdeutschland”),

— a megerősített 1030. mot. gránátos ezred („Feldherrnhalle”),

- és a „Brandenburg” ho. riadó ezrede.

A fentiekén kívül mind a négy támadócsoporthoz beosztottak műszaki egységeket, gépesített hadianyagot.

A megszállásban részt vevő légierők mennyiségét az alábbiak szerint tervezték.⁵⁷

A DK-i hadműveleti terület légierőinek főparancsnoksága rendelkezésre bocsát

- 2 harci repülőezredet,
- 1 vadászrepülő csoportot,

az Ausztria területén elhelyezett légi és légvédelmi erőkből felhasználásra előírányoztak

- 3 vadász és
- 1 romboló repülőcsoportot, továbbá
- 7 légvédelmi tü. osztályt, valamint
- 60 Ju 52-es szállítórepülőgépet.

A fentiekhez lehet számítani a már korábban magyar repülőtereken állomásozott német repülőerőket.

⁵⁵ Egy német harckocsitípus elnevezése volt. (Párduc.)

⁵⁶ Az É-i támadócsoporthoz a parancs szerint csak az X-Tag-ot a támadás megindításának időpontja.) követő 12.00 órákor kellett megindulnia.

⁵⁷ Nem tudjuk megadni számszerűen a gépek mennyiségét, mivel nem állnak rendelkezésre a légierők korabeli szervezését tartalmazó segédletek.

A hadműveleti parancssal egyidejűleg kiadásra került az ún. „Besondere Anordnungen Nr. 1”⁵⁸ elnevezésű utasítás, amely szabályozta a katonai megszállással kapcsolatban végrehajtandó különleges feladatokat. Ezek egyrészt politikai, másrészt gazdasági jellegűek voltak. A gazdasági életbe való közvetlen beavatkozást megtiltották. Lefoglalásokat csak ezredparancsnokok, városparancsnokok és rendőrségi fórumok rendelhették el. Intézkedés történt arra vonatkozóan, hogy a mezőgazdaság, olajipar, hadiipar, a bányászat folyamatos termelésében lehetőleg ne következék be fennakadás.

A „Besondere Anordnungen” egyik melléklete a magyar hadsereggel szemben követendő eljárás irányvonalait tartalmazta. Eszerint arra kellett törekedni, hogy a magyar hadsereg jó részét megnyerjék a háború tovább folytatásához. A saját csapatok biztonsága érdekében azonban szükségesnek tartották a magyar hadsereg katonáinak körleteikben és laktanyáikban való együtt-tartását, lefegyverzését és amennyiben nem lennének felhasználhatók, elbocsátását.

A katonai közigazgatás irányításával Both tábornokot⁵⁹ bízták meg. Törzsének alárendeltek 2 táborig parancsnokságot és 19 helységparancsnokságot. Gondoskodás történt a várható zsákmányszerzés előfeltételeinek biztosításáról is. A feladat ellátását Stahl tábornok hatáskörébe utalták, aki közvetlenül Foertsch tábornok törzséhez nyert beosztást. Rendelkezésére bocsátottak egy technikai és két táborig csendőr zászlóaljot. Gépjárművek zsákmányolásának keresztülvitelével a WFM⁶⁰ főnökének egy különleges meghatalmazottját bízták meg.

A zsákmányszerzéssel kapcsolatban alapvető elvként szögezték le, hogy csak a magyar hadsereg tulajdonát képező anyagok jöhetnek számításba. Természetesen a fasiszta Németországnak az volt az érdeke, hogy a magyar gazdasági életben ne következék be a megszállás kapcsán komoly zökkenő. A megszállás egyik fő célkitűzése a magyar népgazdaságnak teljes egészében a Német Birodalom háborús érdekeinek alárendelése volt.

Elkészültek a megfelelő utasítások a megszállással kapcsolatosan folytatandó propagandatevékenységről. Megfogalmazták a magyar néphez és a hadsereghez intézendő felhívás első

⁵⁸ „Különleges rendelkezések Nr. 1.”

⁵⁹ Both tábornok a keleti fronton harcoló északi hadseregcsoport mögöttes területének volt a főparancsnoka, ahol szintén a katonai közigazgatás irányítója volt.

⁶⁰ Wehrmacht—Krafftahrtwesen. (A német haderő gépkocsi ügyeinek vezető szerve.)

változatát. Tervbe vették a magyar rádió épületének megszállását olyan módon, hogy a rádióprogram megszakítására ne kerüljön sor. A fasiszta módszerekre jellemző az alábbi elgondolás, amelyet a német katonai vezetés szintén a propaganda-tevékenység közé sorolt. Elhatározták egy ún. „propagandarepülést” — elsősorban a főváros fölött —, a magyar közvélemény befolyásolására, illetve megfélemlítésére. A WFStab erre a célra 100 repülőgépet irányzott elő. Hitler ezzel a mennyiséggel nem volt megelégedve. Ezért a „propagandarepülésben” részt vevő repülők számát 250-re emelték.

A német katonai vezetés alapos, minden részletre kiterjedő munkát végzett. Számításba vettek minden lehetőséget és ezekre kidolgozták a megfelelő ellenintézkedést. Feltételezték, hogy a „Margarethe”-terv végrehajtása következtében átmenetileg csökkenni fognak a Romániából érkező olajszállítmányok. Ezért intézkedés történt a szállítmányok átirányítására, vagy Romániában való ideiglenes visszatartására. A WAFStab ezen intézkedések végrehajtására egy alezredest vezényelt Bukarestbe. Számoltak azzal, hogy a megszálló hadművelet végrehajtása átmeneti zavarokat okozhat az A és D-i hadseregcsoportok ellátásában. Ezért utasították a DK-i hadműveleti terület főparancsnokságát, rendezkedjék be a csapatok ellátását illetően úgy, hogy minden átmenő forgalom a szovjet—német arcvonaltól déli szárnyának rendelkezésére álljon. Ennek fontos feltétele volt a jugoszláv partizánok által különösen veszélyeztetett Agram—Belgrad-i vasútvonal fokozottabb biztosítása.

Az előkészületek kapcsán mérlegre tették egy esetleges magyar fegyveres ellenállás kilátásait és annak mértékét. Egy március 10-i összeállítás⁶¹ részletezi az anyaországban és a keleti arcvonalon levő magyar katonai erők helyzetét, mennyiségét. Megállapították, hogy „Die Kampfkraft der Verbände ist beschränkt, die Ausbildung noch nicht abgeschlossen, das Material unvollständig. Die Bewaffnung ist nur zum Teil als modern zu bezeichnen (die Div.-en haben keine schwere Pak.)”⁶² Számoltak azzal, hogy a magyar politikai és katonai vezetés a folyamatban levő német hadmozdulatok valódi céljáról tiszta képet nyer. Egy gyors ütemű, egységes ellenállás megszervezésére azonban nem tartották képesnek a magyar vezetést. Ezért csak kisebb, helyi jellegű ellenállási kísérletekkel számoltak.

⁶¹ Kriegstagebuch . . . 214. old.

⁶² Uo. „A kötélekek hadrafoghatósága korlátozott, kiképzésük még nincs befejezve, felszerelésük nem kielégítő. A fegyverzet csak részben modern.” (A ho-ok nincsenek felfegyverezve nehéz páncéltörő ágyúkkal.)

A magyar katonai felderítő és elhárító szolgálat a második világháború folyamán elismerten jól működött. A megszállás lehetőségéről és ennek érdekében foganatosított katonai előkészületekről az illetékes magyar fórumok március 19-ét megelőzően kb. négy héttel korábban tudomást szereztek.⁶³ A német csapatmozdulatokról beérkező hírek úgy a katonai, mint a kormánykörökben nagy feltűnést keltettek. Megkezdődtek a kérdésről a tanácskozások. A magyar vezető körök — a kézzel fogható bizonyítékok ellenére — nem akartak hitelt adni a megszállással fenyegető híreknek. Legalábbis ez tűnik ki több katonai és politikai vezetőszemélyiségnek a háború után tett valómásából. Ezzel a magatartásával a magyar politikai katonai vezetés, ítélőképességének korlátoltságáról tett tanúbizonyságot. Ezt a „naivitást” — következményeit tekintve — nem lehet másként értékelni, csak mint a magyar néppel szemben elkövetett súlyos politikai felelőtlenséget. Csupán annyi történt, hogy a vezérkari főnök helyettese március 13-án magához kérette Fuetterer vezérőrnagyot, a budapesti német követtség légügyi attaséját és felvilágosításokat kért a német csapatmozdulatok célját illetően. A katonai attasét éppen ezen a napon rendelték Bécsbe, hogy négy nappal később, március 17-én beavassák a napirenden lévő „Margarethe I”-tervbe. Távollétében a légügyi attasé helyettesítette. A magyar vezérkar főnökének helyettese közölte Fuettererrel, a vezérkarnak tudomása van arról, hogy az elmúlt öt nap alatt 40—50 katonai szállítmány kirakodására került sor Wiener-Neustadt-Eisenstadt térségében. Német tiszték és vasúti alkalmazottak kijelentették, hogy a katonai szállítmányok Magyarország megszállása céljából érkeztek a megnevezett körzetbe. Fuetterer vezérőrnagy csodálkozásának adott kifejezést a kérdést illetően. Azt válaszolta, hogy előtte ismeretlenek ezek a tények és hogy utasításokat kér fölöttes hatóságától a kérdéssel kapcsolatban. A válasz csak 24 óra elteltével érkezett meg. A hadosztályokat, — hangozott a magyarázat — azért helyezték ebbe a térségbe, hogy a páncélos csapatok főfelügyelőjének irányításával gyakorlaton vegyenek részt. Fuetterer március 15-én jelentette, „... dass er diese Mitteilung dem Stellv. Chef des ung. Gen. Stabs übermittelt habe, der sichtlich beeindruckt gewesen sei und betont habe, der Gen. Stab sei nicht beunruhigt gewesen, sondern die zivilen Stellen, die fortwährend Aufklärung verlangten.”⁶⁴ Ez a

⁶⁴ Kriegstagebuch ... 225. old. „... hogy a közleményt átadta a magyar vezérkari főnök helyettesének, akire ez láthatóan hatást gyakorolt és hangsúlyozta, hogy a vezérkar nem volt nyugtalan, hanem a civil fórumok, amelyek állandóan felvilágosítást követeltek.”

⁶³ HIL. A magyar békeelőkészítő bizottság katonai iratai. VIII/3.

közlés jellemző képet nyújt a legfelsőbb magyar katonai vezetés és személy szerint a vkf. helyettesének felelőtlen magatartásáról. Dietrich von Jagow német követ szintén megjelent Ghyczy külügyminiszternél és a „megsértett adva kijelentette, hogyan lehet ilyet feltételezni komolyan és a legmagasabb katonai köröknek, hogy Németország Magyarország katonai megszállására készül”.⁶⁵

A magyar legfelsőbb vezetés, helyt adva a német válasznak, nem tett semmiféle előzetes intézkedést a német katonai megszállás feltartóztatására, annak ellenére, hogy a beérkező hírek alapján egyre világosabban kirajzolódott Németország valódi szándéka. Teltek a napok, közeledett március 19-e. Az ország védtelenül, kiszolgáltatva nézett a német katonai agresszió elé.

Miközben teljes erővel folyamatban voltak a német katonai előkészületek, március 15-én délelőtt egy megbeszélésre került sor Hitler, a birodalmi külügyminiszter és az SS birodalmi vezetője között Klessheimben. Az itt született döntés lényegesen befolyásolta Magyarország megszállásának körülményeit, úgy katonai, mint politikai vonatkozásban. A megbeszélésen megvitatták a német biztonsági hivatal DK-i referense által összeállított memorandumot, amely az eddigi elképzelésektől eltérő módozatot javasolt a „Margarethe I”-terv végrehajtásával kapcsolatosan.⁶⁶ Erdemes megjegyezni, hogy sem Himmler, sem Ribbentrop nem volt hajlandó a tervezetet Hitlerhez továbbítani, mivel az nem egyezett az eddigi elgondolásokkal.⁶⁷ Meglehetősen későn vállalta Walter Hewel nagykövet — aki összekötő szolgálatot teljesített a főhadiszállás és a német Külügyminisztérium között — a tervezet eljuttatását Hitlerhez.

A memorandum, amely minden lényeges pontban dr. Veesenmayer⁶⁸ javaslatait vette figyelembe, elvetette a „katonai intervenciót”, az alábbiakra hivatkozva:

⁶⁵ Dr. Veesenmayer a német Külügyminisztérium megbízásából 1943-ban — legálisan mint a Standard-gyár igazgatója — Magyarországon tartózkodott. Allandó kapcsolatot tartott fenn a magyar szélsőjobboldali politikusokkal. Tevékenysége feltűnt a magyar szerveknek, ezért Keresztes-Fischer beügyminiszter elrendelte megfigyelését. 1943 decemberében Horthy személyes közbelépésére kiutasították. Dr. Veesenmayer magyarországi tapasztalatairól készített jelentését Ribbentrop Hitlerhez továbbította. Hitler később személyesen is fogadta.

⁶⁶ HIL. A magyar békeelőkészítő bizottság katonai iratai. VII/38.
⁶⁷ Magyarország és a második világháború, 447–451. old. Lásd továbbá forráskritikai magyarázatokkal: Zsigmond László: Két dátum, Történelmi Szemle 1948/1–2. sz. 205–210. old.

⁶⁸ Lásd erre vonatkozóan: Walter Hagen: Die geheime Front című könyvét. 345. old.

— a „katonai intervenció” esetleg egy ellenállási, védelmi front létrehozását váltaná ki Magyarországon;

— nem lehetne kormányt alakítani, legfeljebb megvásárolt személyekből;

— Horthy azonnal lemondana;

— katonai, politikai és gazdasági káosz keletkezne, partizánharc ütné fel a fejét, ami nagy német katonai erőket kötné le.

Ezért a memorandum az ún. „evolúciós” utat javasolta. Horthyval tárgyalni kell és megszerezni beleegyezését ahhoz, hogy Magyarországot a német csapatok ellenállás nélkül szállják meg és államcsínyszerűen új, németbarát kormányt alakítsanak. Tehát Horthy helyénmaradása által „törvényes” keretet kell biztosítani a német megszállásnak.

A memorandum helyesen tapintott rá a magyar uralkodó osztályok gyengéjére az alábbiakban: „... azt gondolom, hogy éppen a közelebb nyomuló bolsevizmus a felső rétegeknek a velünk szemben legellenségesebb erőit is — elveszítvén hitüket az angol segítség lehetőségében és a még nagyobb bolsevista veszélytől való félelmükben — hamarosan éretté teszi a tárgyalásra.”⁶⁹ A hitleri vezetés jól számított. Horthy és a legfelsőbb katonai vezetés hajlandó volt tárgyalni és ezt követően megkötni a szégyenteljes alkut.

Hitler és szűkebb köre egyetértett a memorandumban foglaltakkal. Elhatározták, hogy meghívják a magyar kormányzót március 18-ra Klessheimbe. Hitler a március 16-i déli helyzetmegbeszélés alkalmával már közölhette, hogy Horthy elfogadta a meghívást. Aznap este pedig Ribbentrop külügyminiszter benyújtotta Hitlerhez dr. Veessenmayer magyarországi birodalmi megbízottá váló kinevezéséről szóló okmányt.⁷⁰

A WFStab március 17-én összeállította azokat a katonai követeléseket, amelyeket az újjáalakítandó magyar kormánynak át fognak adni. Ezek a követelések a következők voltak:⁷¹

1. A katonai vezető posztokra németbarát tiszteket kell helyezni.

⁶⁹ Magyarország és a második világháború, 448. old.

⁷⁰ A német titkosszolgálatnak Edmund Glaise von Horstenau tábornok volt a jelöltje, aki ebben az időben egy Agramban állomásozó német törzs parancsnoka volt. A két világháború között osztrák hadügyminiszter, egyidőben pedig az osztrák Kriegsardiv parancsnoka volt. Az indokolásban az állott, hogy Glaise jól ismeri a magyar viszonyokat, és ezenkívül személyes barátság fűzi a kormányzóhoz. Glaise 1946-ban öngyilkosságot követett el Nürnbergben. (Walter Hagen i. m. 347—348. old.)

⁷¹ Kriegstagenbuch ... 228. old.

2. A magyar hadsereg szervezése és bevetése az OKW útmutatása alapján történjék.

3. A keleti fronton levő magyar megszálló erők alárendelése a német hadseregcsoportoknak és hadseregeknek.

4. A Lembergben levő magyar hadseregpáncsnokság megszüntetése.

5. A román—magyar határon minden katonai előkészület azonnali leállítására és az ott bevetett erőknek a kivonására.

6. 4—5 megbízható, teljes harcértékű magyar ho. felállítása, német támogatással.

7. A hadrafogható és munkaképes lakosság számbavétele és további magyar harcoló és biztosító kötelékek felállítása a keleti fronton — adott esetben Franciaországban és Istriában — való felhasználás céljából.

8. A hadiüzemek termelésének fokozása és ennek megfelelően a hadfelszerelési, nyersolaj és a mezőgazdasági export növelése.

9. A megnövekedett szállítási kötelezettségek megbízható teljesítése.

A fenti összeállítás magába foglalta mindazt, ami az ország élő és anyagi erőinek teljes egészében a Német Birodalom szolgálatába való állítását jelentette.

Időközben a katonai előkészületek a meghatározott mederben tovább folytatódtak. Az új elgondolásoknak megfelelően csupán néhány előzetes intézkedésen születtek változtatások. Így a magyar néphez intézendő felhívás tervezetében belefoglalták a harc további folytatására való felszólítást. Számítva Horthy kormányzó megnyerésére, a magyar hadsereg tagjaival szemben követendő eljárás irányvonalait az új helyzetnek megfelelően kiegészítették, illetve módosították. A módosítás szerint, „...sollten die eine feindliche Haltung einnehmenden ungar. Soldaten als »ungarische Militärinternierte« zum Arbeits-einsatz ins Reich abbefördert werden; andererseits wurde die Einstellung ungarischer Hilfswilliger vorgesehen.”⁷²

A német Külügyminisztérium március 17-én engedélyt kapott a bukaresti és pozsonyi német követek tájékoztatására. A követek feladatuk kapták, „...sich sofort zum Marschall Antonescu bzw. zum Präsidenten Tiso zu begeben und den Entschluss des Führers, ab 19. 3. 3.00 Uhr Ungarn vorübergehend

⁷² »...azokat a magyar katonákat, akik ellenséges magatartást tanúsítanak, min* „katonai internáltakat”, munkaszolgálatra Németországba kell szállítani; másrészt tervbevételek magyar segédszolgálatos egységek felállítását...« (Kriegstagenbuch... 229. old.)

durch deutsche Truppen und Polizeikräfte zu besetzen, mitzuteilen; er solle ferner die Verhütung von Grenzzwischenfällen erbitten".⁷³ Ugyanakkor utasították a román hadsereg főparancsnoksága mellé és a szlovák Honvédelmi Minisztériumba kirendelt német tábornokokat, hogy a követeket kísérik el Tiso elnökhöz, illetve Antonescu marsallhoz és támogassák őket küldetésükben.

Az előkészületeket eddig lényegében senki és semmi nem zavarta meg. Csupán március 17-én este érkezett jelentés arról, hogy Ujvidéktől északra 25 km-re vasútrobbantás történt, amelyet német hatóságok feltételezése szerint horvát vagy magyar kommunisták hajtottak végre. A robbanás következtében a „Trojanisches Pferd”-vállalkozásnak ezen a szakaszon tervezett csapatszállítását más vonalra kellett átirányítani.

*

Horthy és a kormány több tagja március 15-én este az Operaházban rendezett díszünnepségen vettek részt. Az előadás után, este 11.00 órakor jelentették a kormányzónak, hogy Jagow német követ sürgős audienciát kér.⁷⁴ Jagow röviddel ezután megjelent és tolmácsolta Hitler meghívását a Salzburg mellett fekvő klessheimi kastélyban történő találkozóra. A megbeszélés tárgyára utalva közölte, hogy Hitler gyengélkedett az utóbbi időben és ezért nem tudott válaszolni a kormányzó legutóbbi levelére, melyben a keleti arcvonalon levő magyar hadosztályok visszavonását kérte. Megjegyzendő, hogy erről — ahogy várható volt — szó sem esett a megbeszélésen.

Horthy másnap magához kérte Kállay miniszterelnököt, Ghiczy külügyminisztert, Csatay honvédelmi minisztert és Szombathelyi vezérkari főnököt, hogy tanácsukat kérje a meghívás elfogadását illetően. Kállay és Csatay azt tanácsolták, hogy ne menjen.⁷⁵ A kormányzó azonban a külügyminiszter és a vezérkari főnök javaslatára úgy döntött, hogy elfogadja a meghívást.

A kormányzó március 18-án reggel — a kíséretében levő Csatay honvédelmi miniszterrel, Szombathelyi vezérkari főnökkel, Ghiczy külügyminiszterrel és Fuetterer német légügyi attaséval — megérkezett Klessheimbe. Röviddel ezután megkez-

⁷³ „... keressék fel azonnal Antonescu marsallt, illetve Tiso elnököt és közöljék Hitler döntését, hogy német csapatok és rendőrségi erők március 19-én 04.00 órai kezdettel átmenetileg megszállják Magyarországot; kérjék továbbá a határcidensek megakadályozását.” (Kriegstagenbuch... 229. old.)

⁷⁴ HIL. A magyar békeelőkészítő bizottság katonai iratai. VII/38.

⁷⁵ Uo.

dódott a megbeszélés, amely a rendelkezésre álló források szerint feszült légkörben folyt le.⁷⁶ Német részről jelen volt a megbeszélésen Hitleren kívül a WFStab helyettes főnöke, a német haderő főparancsnoka, a hadsereg vezérkari főnöke, a birodalmi külügyminiszter, az SS birodalmi vezére és számos vezető személyiség.

Hitler kendőzetlenül Horthy elé tárta kifogásait a magyar helyzettel szemben és közölte, hogy német csapatok megszállják az országot. Felszólította Horthyt, adja ehhez beleegyezését. A kormányzót meglepte az ultimátumszerű felszólítás. Tiltakozott a német terv ellen és kilátásba helyezte lemondását a német megszállás esetére. Éles szóváltásokra került sor Hitler és Horthy között, amelyek következtében a tárgyalás többször félbeszakadt. Este 20.00 órakor — Szombathelyi vezérkari főnök közvetítésével — került sor az utolsó megbeszélésre a partnerek között. Ez alkalommal létrejött a megegyezés. Horthy beleegyezését adta az ország megszállásába. A kormányzó erről a március 19-én 12.00 órakor tartott koronatanácsai ülésen nem számolt be, de ennek megtörténtét több tény világosan bizonyítja. A fentebb említett utolsó megbeszélésről az itt idézett Kriegstagebuchban a következő áll: „Nach dieser Rücksprache erklärte er, dass er jetzt die Absichten des Führers voll und ganz verstanden habe und daher seinen Forderungen entsprechen wolle.”⁷⁷ Ezenkívül Ribbentrop német külügyminiszter a nürnbergi per során tett tanúvallomásaiban kijelentette, hogy: „A német csapatok akkor Horthy egyetértésével vonultak be.”⁷⁸ Walter Hagen az utolsó megbeszélésről a következőket írja: „Es gelang Hitler schliesslich sogar, Horthy von der Notwendigkeit des Einmarsches deutscher Truppenverbände in Ungarn zu überzeugen. Selbst die Bestellung eines Höheren SS- und Polizeiführers in Ungarn und die damit verbundene Heranziehung deutscher Polizeieinheiten gestand der Reichverweser nach längerem Zögern zu.”⁷⁹

Még kell állapítanunk, hogy Horthyt és kíséretét Hitler kész tények elé állította. Még folyamatban voltak a tárgyalá-

⁷⁶ Magyarország és a második világháború című kötet 169—170. számú dokumentumai. Horthy M. i. m. 250—255. old., Kriegstagebuch... 230. old.

⁷⁷ „Ezután a megbeszélés után kijelentette, hogy most már Hitler terveit teljes egészében megértette, ezért a vele szemben támasztott követeléseknek meg akar felelni.” (Kriegstagebuch... 230. old.)

⁷⁸ Magyarország és a második világháború, 460—464. old.

⁷⁹ „Sőt, végül sikerült Hitlernek Horthyt a német csapatok Magyarországra való bevonulásának szükségességéről meggyőzni. Hosszabb vonakodás után beleegyezett a kormányzó még abba is, hogy egy magasabb rangú SS- és rendőrfőnököt Magyarországra küldjenek és vele együtt német rendőrségi egységeket. (Walter Hagen i. m. 347. old.)

sok, amikor a „Margarethe I”-terv keretébe tartozó „Trojanisches Pferd” fedőnevű vállalkozás végrehajtása a tervnek megfelelően megkezdődött.⁸⁰ Ez a tény azonban nem menti Horthyt, aki — engedve a német nyomásnak — néhány óras huzavona után odaadta a nevét, hogy ezzel, úgymond, „törvényes” keretet biztosítson Magyarország német katonai megszállásához.

A megbeszélés zavart és feszült légkörét bizonyítja, hogy az nem úgy fejeződött be, ahogy általában magas szintű politikai megbeszélések szoktak. A kormányzó kíséretével együtt 21.00 óra körül vonatra szállt, anélkül, hogy a két aláírásra előkészített okmány aláírása megtörtént volna. Az egyik okmány a magyar kormánnyal szemben támasztott német politikai követeléseket tartalmazta és a következő pontokat foglalta magába:⁸¹

1. Magyarországon a német birodalmi kormánnyal egyetértésben új kormányt kell alakítani, amely biztosítékot nyújt arra, hogy az ország a végső győzelemig részt vesz a szövetséges európai hatalmak oldalán a háborúban és ennek a célnak rendeli alá az ország élő és anyagi erőit. Miniszterelnöknek Imrédyt, hadügyminiszternek Rácz tábornokot javasolják. A többi civil és katonai vezető posztokat szintén a birodalmi kormánnyal egyetértésben kell betölteni.

2. Az új kormány feladatai megvalósításának segítésére, továbbá az országnak a külső ellenség ellen való védelme érdekében, német csapatok fognak az országba érkezni.

3. Az új magyar kormány a birodalmi kormánnyal legszorosabb egyetértésben fogja feladatait végrehajtani. Ennek megkönnyítése érdekében Hitler egy különleges meghatalmazással felruházott követet nevezett ki, aki egyúttal a „Magyarország német birodalmi meghatalmazottja” címet is viseli.

4. A magyar hadsereg felhasználása a folyó háborúban a német hadsereg főparancsnokságának irányvonalai szerint fog történni.

5. A kormányzó közvetlenül a német csapatok bevonulása előtt proklamációt fog kibocsátani a magyar néphez, amelyben tudtul adja az új kormány megalakítását és felhívja a magyar népet és hatóságokat, hogy a német csapatokat barátságosan fogadják, támogassák intézkedéseit. Egyidejűleg a kormányzó a hadsereg részére is megfelelő parancsokat fog kiadni.

⁸⁰ Kriegstagebuch ... 230. old.

⁸¹ Uo. 230—231. old.

A másik okmány a katonai követeléseket foglalta össze, szintén öt pontban. Ezek lényegében megegyeztek azokkal a követelésekkel, amelyeket a WFStab már korábban lefektetett. Ezeknek ismertetésére az előbbieik folyamán már kitértünk.

Az a tény, hogy ezek az okmányok nem kerültek aláírásra, a gyakorlatban csak formális hibának bizonyult. Az okmányokban lefektetett, lényegbe vágó követelések teljesítése aláírás nélkül is megtörtént a megszállást követően.

A magyar kormánykörök 18-án délután kapták az első hírt Klessheimből.⁸² Ghiczy külügyminiszter ugyanis elutazása előtt megállapodott Szentmiklóssy külügyminiszterhelyetttel néhány rejtjeles mondatban. Az egyik így hangzott: „Kérem, tudassa felelősséggel, hogy jól vagyok.” Valódi értelme ez volt: „Katonai megszállástól kell tartani.”⁸³ A belügyminiszter szombaton éjjélkor kapott értesítést arról, hogy megszálló német csapatok lépték át a határt. Feltehetően 19-én, az éjjél utáni órákban érkezett meg Szombathelyi vezérkari főnök sürgönye arról, hogy a kormányzó parancsára nem szabad a német csapatoknak ellenállni.⁸⁴ Ekkor már együtt volt a miniszterelnökségen a kormány több tagja és néhány katonai vezető személyiség, mint pl. a honvédelmi miniszter szárnysegéde, Kéry Kálmán ezds. és Pogány Imre ezds. A hajnali órákban megérkezett Bajnóczy József vezérezredes, a vkf. helyettese, Náday István és Beregffy (Berger) Károly vezérezredesek, hadseregparancsnokok.⁸⁵

Kállay miniszterelnök megbeszélést folytatott Bajnóczy vezérezredessel a katonai ellenállás lehetőségéről.⁸⁶ A megbeszélésbe bevonták Magyarossy altábornagyot, a légierők parancsnokát és helyettesét, Hellebronth vezérőrnagyot. Kállay érdeklődött a Debrecenbe való repülés lehetőségéről.⁸⁷ Hellebronth kijelentette, hogy a budapesti repülőterek éjjeli felszállásra nincsenek berendezkedve, reggel pedig erre már nem lesz szükség, mivel a repülőtereket a németek birtokba veszik. Kállay miniszterelnök, miután telefonon személyesen is érintkezésbe lépett a kormányzóval, az ellenállás gondolatát elvetette.

⁸² HIL. A magyar békeelőkészítő bizottság katonai iratai. VII/38.

⁸³ *Nicholas Kállay: Hungarian premier*, New York, 1954. 420. old.

⁸⁴ A magyar békeelőkészítő bizottság katonai iratai. VII/15.

⁸⁵ Uo. VII/38.

⁸⁶ Czebe Jenő—Pethő Tibor: Magyarország a második világháborúban, Budapest, 1946. 40—41. old.

⁸⁷ Kállay feltehetően arra gondolt, hogy az ország keleti részében elhelyezett katonai erőkkel — amelyek közül két hadosztály mozgósítva volt —, katonai ellenállást szervez.

Vidéki vviszonylatban is felmerült az ellenállás gondolata. A VI. hdt. parancsnoka, Farkas Ferenc altbgy., továbbá a IX. hadt. parancsnoka, Veres Lajos altbgy. elhatározták hadtesteik mozgósítását.⁸⁸ Csatlakozásra szólították fel Vattay altbgy.-t is. Miután azonban kézhez kapták a vezérkari főnök tiltó parancsát, elálltak szándékuktól. Megjegyzendő, hogy az ország keleti felében elhelyezett katonai erők ellenállása megszerzésének még ebben a helyzetben is megvolt az objektív lehetősége, mivel a hitleri vezetés az ország megszállását csak a Tisza vonaláig tervezte. A Tiszántúlon csak a debreceni repülőtérbirtokbavétele szerepelt. Más kérdés, hogy az általános katonapolitikai helyzetet figyelembe véve, egy ilyen későn indított ellenállás nem kecsegtetett volna döntő katonai sikerrel, viszont nagy politikai és erkölcsi jelentőséggel bírt volna.

Miután Horthy és kísérete elhagyta Klessheimet, a német katonai vezetés — a tárgyalások eredményeire támaszkodva — néhány javaslatot terjesztett Hitler elé a megszállással kapcsolatosan.⁸⁹ Javasolta a WFStab, hogy tekintsenek el a tervezett röplapok ledobásától, az ún. „propagandarepülés” végrehajtásától, a vár és a citadella katonai megszállásától. Egy díszőrség felvonultatását a várba azonban szükségesnek tartotta, valamint azt, hogy Pfuhlstein tábornok csapatai („Trojanische Pferd”-vállalkozás) békésen közelítsék meg a fővárost. A magyar hadseregre vonatkozóan javasolták, hogy az egységeket egyelőre a kaszárnyákban kell tartani, de nem kell lefegyverezni. A fegyverkészleteket a raktárakban kell őrizni és lehetőleg érintetlenül hagyni, mivel azok már közös tulajdonnak számítanak. Javasolták továbbá, hogy a kormányzó vonatát ne tartóztassák fel a határon. Az új helyzet lehetővé tette a tervezett német megszálló erők bizonyos mérvű csökkentését is, amelyre szintén konkrét javaslatot tett a WFStab. Hitler a javaslatokkal egyetértett és azok keresztülviteléhez hozzájárult.

Foertsch tábornokot távbeszélőn keresztül este 09.00 óra körül értesítették. A megszállás irányításában részt vevő többi katonai fórum részére március 19-én 01.25 órakor adták ki táviratilag a végrehajtandó változtatásokról szóló utasítást. Közölték, hogy Horthy magáévá tette a német követeléseket, azonban délelőtnél előbb nem várható, hogy a kormányzó a meg egyezés értelmében a szükséges utasításokat kiadja a hadsereg részére, ezért a katonai megszállás a folyamatba tett változtatások figyelembevételével végrehajtandó.

⁸⁸ HIL. A magyar békeelőkészítő bizottság katonai iratai. VII/18.

⁸⁹ Kriegstagebuch ... 231—232. old.

A „Besondere Anordnungen” egyes pontjait is megváltoztatták. Felfüggesztették a katonai parancsnokságoknak a lefoglalásokra vonatkozó jogát. Amíg a magyar vezérkarral nem jön létre megegyezés a német hadsereg fenntartásával kapcsolatos fizetési feltételekben, addig német vagy magyar fizetési eszközöket kell fölhasználni és a kötelezettségeket készpénzben teljesíteni. Még egyszer kiemelték, hogy semmilyen német hatóságnak, parancsnokságnak nincs joga a német birodalmi megbízott, vagy az OB Súdost tudta nélkül a magyar gazdasági életbe és a közigazgatásba beleavatkozni. Változtatásokat eszközöltek a „Besondere Anordnungen” propaganda irányelvein is. Elrendelték, hogy német részről ne folytassanak aktív propagandatevékenységet sem a lakosság, sem a hadseregen belül, csupán élénk szóbeli propaganda vitelét kell szorgalmazni. Azt a korábbi elgondolást, hogy a magyar sajtóforumokhoz és a rádióhoz tanácsadás céljából német összekötő tiszteket küldenek, szintén elejtették.

19-én kora hajnalban 02.00—04.00 óra között értesítették a Pozsonyban és Bukarestben székelő német tábornokokat a küszöbönálló német megszállásról. Ez az értesítés már tükrözte a Horthy és Hitler között létrejött megállapodást. Ellentétben a március 17-i értesítéssel, itt csupán Magyarország egyes részeinek katonai megszállásáról esett szó, a legfontosabb összekötő vonalak biztosítása céljából.⁹⁰

A klessheimi találkozó utáni órákban kapott utasítást a budapesti német katonai attasé, hogy sürgősen tegyen javaslatot arra vonatkozóan, kik azok a németbarát magyar tisztek, akiket a vezérkar és a Honvédelmi Minisztérium és a csapatok vezető poszjaira lehetne helyezni. Másnap, március 19-én Greifenberg tábornok meg is küldte ez irányú javaslatát.⁹¹

*

Március 18-án, nem sokkal 19.00 óra után, megkezdődtek a „Margarethe I” végrehajtását előkészítő katonai akciók. A német megszálló erők zöme március 19-én hajnalban, 04.00

⁹⁰ »... Besetzung von Teilen des ungar. Beganies durch deutsche Truppen „zur Sicherung der Wichtigsten Verbindungslinien...“ (Kriegstagebuch... 232. old.)

⁹¹ A Kriegstagebuch nem közli a javaslatba hozott magyar tisztek neveit. Jegyzetben ez áll: „Da ich nicht weiss, ob die hier Angeführten noch am Leben sind und der Wortlaut ihnen oder ihren Angehörigen schaden könnte, ersetze ich die folgenden drei Reihen durch Punkte.” (Mivel nem tudom, hogy az itt felsoroltak még életben vannak-e és esetleg neveik nyilvánosságra hozása nekik és hozzátartozóiknak nem okozhat-e kellemetlenséget, a következő három sort kipontozom.)

órákor lépte át a határt a március 12-én kiadott utasításoknak megfelelően. Belgrád D-i térségéből kiindulva 3 ho., Zágráb térségéből ÉK-i irányban 2 ho., Bécs térségéből K-i irányban 1 pc. ho. és 1 pc. gránátos ho., Krakó térségéből kiindulva 12.00 órától kezdődően különböző kötelékekben 1 mot. gyal. ho. nyomult az ország területére. Ehhez kell számítanunk a „Trojanisches Pferd”-vállalkozásban részt vett erőket, SD kötelékeket és repülőerőket. Így Magyarország megszállásában részt vett német erőket kb. 9 hadosztályra lehet becsülni. A csapatok beözönlése zökkenőmentesen történt. „Widerstand wurde nir-gends geleistet. Die ungar. Wehrmacht war in diesen Sinne angewiesen; zum Teil erklärte sie sich für den Anschluss an die deutsche Wehrmacht.”⁹² A német közlés szerint egyedül az újvidéki helyőrséget kellett lefegyverezni, mivel az nem kapott idejében utasítást a megszálló német csapatok megjelenése esetére.⁹³ Magyar forrásokból ismert, hogy a riadóztatott dunántúli helyőrségek közül Sóprownban, Győrött, Székesfehérvárott, a budaörsi repülőtéren és még néhány kisebb helyen voltak ellenállási kísérletek, amelyet azonban csírájában elfojtottak a megszálló csapatok.⁹⁴ A kiadott utasítástól eltérően néhány harc-kocsi a Pfulstein-csoportból befutott Budapest területére is, egészen az Apponyi térig.⁹⁵ Bajnóczi vezérezredes, a vkf. helyettese felhívta az ügyben a német katonai attasét, akinek közbenjárására a harckocsikat visszavonták.

A kora reggeli órákban Pfulstein csapatainak egy különít-ménye letartóztatta a Badoglio-kormány követségének személy-zetét, családtagjaikkal együtt. A letartóztatottak között volt gróf Voli tábornok, olasz követen kívül még 11 tiszt. Ezzel egy- időben a német rendőrségi közegek szintén megkezdték a letar- tóztatásokat és a magyar közbiztonsági szervek épületeinek megszállását. A Rendőrfőkapitányság épületének megszállásá- ról és a rendőrség politikai osztálya néhány tagjának letartóz- tatásáról Szélesi Jenő közölt részleteket.⁹⁶ Mielőtt a németek megérkeztek volna, dr. Sombor főkapitányhelyettes utasítást adott a nácik és a Volksbund elleni nyomozási akták megsem- misítésére, amelyet később Hain Péter elárult a németeknek.

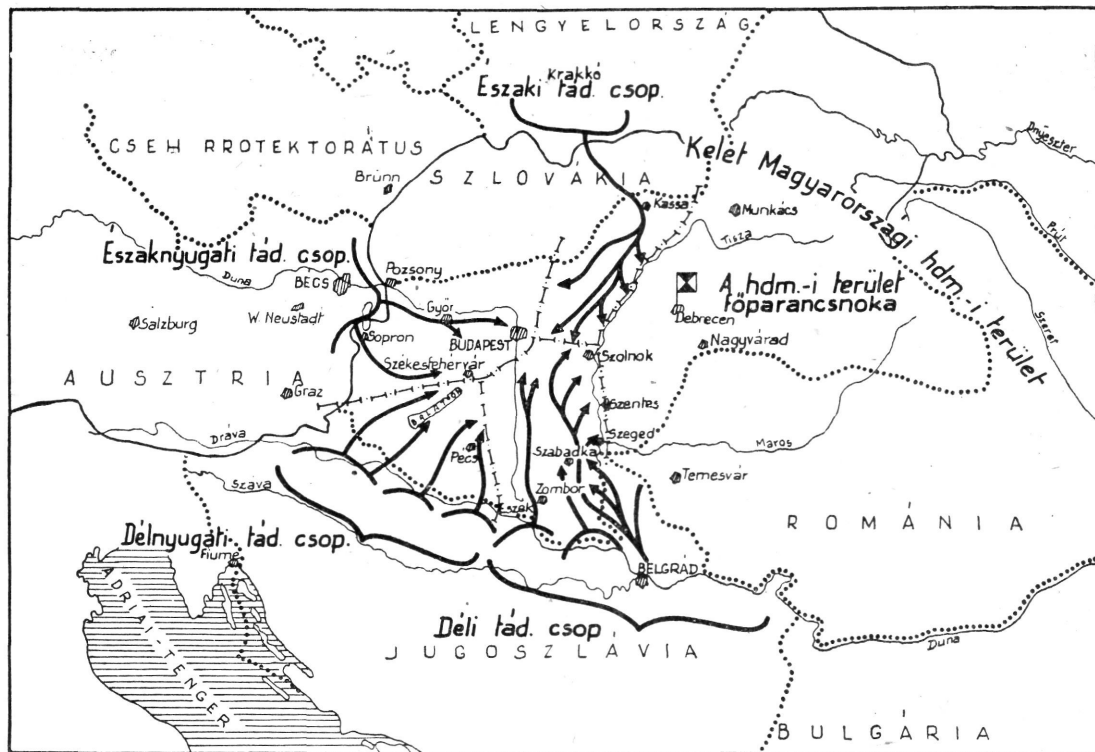
⁹² „Scholsem álltak ellen. A magyar hadsereget ilyen értelemben utasítot- ták; részben kinyilvánították csatlakozásukat a német haderőhöz.” (Kriegstage- buch . . . 234. old.)

⁹³ Uo.

⁹⁴ Tóth Sándor: Magyar katonák a hitleri fasizmus ellen, Hadtörténelmi Köz- lemények 1957/1—2. sz. 104. old.

⁹⁵ HIL. A magyar békeelőkészítő bizottság katonai iratai, VII. 13.

⁹⁶ Szélesi Jenő: Hitler döntött . . . Szerző kiadása 1959. 123—123. old. Szélesi Jenő a Budapesti Főkapitányság politikai osztályán az egyik detektívcsoport veze- tője volt 1944. március 21-ig.

Magyarország német katonai megszállásának vázlatja

Hain már korábban a németek fizetett ügynöke volt. Jelentést tett a Gestapónak a magyarországi németellenes hálózatról. Ennek alapján a német biztonsági szervek sorozatos letartóztatásokat hajtottak végre.⁹⁷ A Gestapo emberei a magyar fasiszták segítségével százával hurcolták el az ellenzéki pártok vezetőit, baloldali közéleti személyiségeket és az uralkodó osztályok angolbarát csoportjainak vezetőit és tagjait. A letartóztatottak között volt Bajcsi-Zsilinszky Endre országgyűlési képviselő, ismert németellenes politikus. Budapesten egyedül ő fogadta fegyverrel a kezében a német rendőrkapókat. Több sebből vérezve került a Gestapo kezére. Tömegesen hurcolták el a magyar zsidókat. Az OB Südost jelentése szerint a megszállást követő héten 3076 zsidó vallású személyt tartóztattak le.⁹⁸

A kormányzó különvonata 19-én délelőtt futott be a Kelenföldi pályaudvarra, ahol katonai pompával fogadták. Kíséretében volt dr. Veessenmayer birodalmi megbízott és Winckelmann német rendőrtábornok. Horthy fogadására megjelent Kállay miniszterelnök, aki, útban a vár felé, rövid tájékoztatást adott az itthoni helyzetről a kormányzónak. Horthy, nyomban megérkezése után koronatanácsi ülést hívott össze, ahol beszámolt németországi útjáról. Az ülésen Kállay miniszterelnök benyújtotta lemondását. Ezt követően megkezdődtek a kormányalakítási megbeszélések. Mivel Horthy nem fogadta el dr. Veessenmayer személyi javaslatait, a kormányalakítási viták elhúzódtak egészen március 22-ig. Horthy és köre — bár alapvető kérdésekben egyetértettek a németekkel — nem akartak beleegyezni egy teljesen németbérenc kormány kinevezésébe. A Magyar Élet pártjának centruma és Horthy is arra törekedtek, hogy megtartsák kezükben a fontosabb pozíciókat.

Időközben a „Margarethe”-terv katonai részével kapcsolatos csapatmozdulatok számottevő incidensek nélkül tovább folytatódtak. Csupán az időjárás okozott némi késedelmet. Március 21-én létrejött a kapcsolat az E-i és D-i csoport között, a tiszai átjárók lezárása is megtörtént. Ezzel lényegében a tervezett hadműveleti zóna megszállása befejeződött.

A politikai fejlődés ütemével azonban a német vezetés nem volt megelégedve. A kormányalakítás elhúzódása nyugtalansággal töltötte el a német kormányköröket. Ezzel magyarázható, hogy Hitler március 22-én parancsot adott Budapest katonai megszállásának előkészítésére. Ezzel egyidőben tervbe

⁹⁷ Himler Márton: Így néztek ki a magyar nemzet árulói, New York, 1958. 146—159. old.

⁹⁸ Kriegstagebuch ... 234. old.

vették egy ultimátum átadását, hogy „ha nem alakul 22-én 18.00 óráig kormány és addig nem adja ki azt a bizonyos kommunikét, amely megjelent, akkor Veessenmayer eltávozik, utasításai szerint, és jön más valaki, aki egészen más álláspontra helyezkedik Magyarországgal szemben, quasi ellenségés viszonylatban...”⁹⁹ Budapest megszállását március 24-re, a hadsereg lefegyverzését pedig az azt követő napokra irányozta elő a német katonai vezetés.¹⁰⁰ A terv végrehajtása esetére csak a Tiszától keletre elhelyezett magyar alakulatok maradtak volna fegyverben. Az újabb katonai akció végrehajtására azonban nem került sor. A kormányalakítás kérdésében kompromisszumos megoldás született. Sztójay — berlini magyar követ — miniszterelnökké való jelölését elfogadták a németek. Miniszterelnök helyettes a kipróbált németbarát egykori honvédelmi miniszter, Rácz Jenő altábornagy lett. Az új kormány pártpolitikai szempontból vegyes összetételű volt, de a fasiszta Németország kiszolgálását híven teljesítette. Kiadták a kívánt kommunikét, amelyben többek között ez állt: „... kölcsönös megegyezés alapján német csapatok érkeztek Magyarországra.”¹⁰¹ Ezzel törvényesítették Horthy kormányzónak Hitlerrel kötött megállapodását, Magyarország német katonai megszállását. A kormány első intézkedései közé tartozott, hogy március 31-i hatállyal feloszlatták a Parasztszövetséget, a Szociáldemokrata és a Kisgazda Pártokat. Ugyanakkor megszüntették a nemzetiszocialista vezetők internálását és rendőrségi kontrollját.

A hitleri vezetés sokkal könnyebben elérte a célját, mint ahogy erre számított. Ezt elsősorban Magyarország áruló vezetőinek köszönhették. Horthynak tudnia kellett, hogy az ország előbb-utóbb hadszíntérré fog válni, mégis helyén maradt. Ez a fasiszta Németországnak nagyon fontos volt. A megszállás tényét nem lehetett eltitkolni, de a kormányzó helyénmaradásával Magyarország függetlenségének látszatát meg tudták őrizni. Az ország vezetői nem szólítottak harcra senkit, tétlenségre ítélték a hadsereget. Saját egzisztenciájuk, osztályuralmuk védelmében nem akartak kockáztatni semmit.

Azt már több helyen megállapítottuk, hogy a német megszállók lényegében fegyveres ellenállás nélkül szállták meg az országot. Utalás történt a fegyveres ellenállás elmaradásának okaira is. Emellett azonban szükségesnek látszik egy kicsit részletesebben is megvizsgálni a magyar katonai ellenállás lehető-

⁹⁹ Az Imrédy-per. 50. old. Idézi: Korom Mihály i. m. 170. old.

¹⁰⁰ Kriegstagebuch... 204. old.

¹⁰¹ Függetlenség, 1944. március 23.

ségének kérdését a német megszállással kapcsolatban. Túlnőne e tanulmány keretein, ha megkísérelnénk minden részletében feltárni, miért maradt el március 19-én a fegyveres ellenállás egy olyan országban, amelynek története gazdag szabadságharcos hagyományokban. Itt csupán a hadsereggel kapcsolatban tesszük fel a kérdést: miért nem állt ellen a honvédség és egy idejében előkészített fegyveres ellenállás milyen eredményekkel kecsegtetett volna?^{101/a}

Ha számba vesszük az erőket, úgy hadosztályokban kifejezve kb. ugyanannyi erő fölött rendelkezett a magyar vezérkar, mint amilyen német erők Magyarország megszállásának végrehajtására, kisebb részben az ország területén, nagyobb részben az ország határain kívül, készenlétben állottak. Magyarország területén 1944 márciusában

- 6 békeállományú gyal. ho.,
- 1 békeállományú könnyű gyal. ho.,
- 1 békeállományú lov. ho.,
- 2 békeállományú pc. ho.,
- 2 mozgósított gyal. ho.,
- 1 mozgósított hgy. dd.,
- 1 felvonultatott hgy. dd.

állomásozott. A 14 seregtestből azonban csak 2 gyal. ho., 1 hgy. dandár volt mozgósítva és 1 dandár felvonultatása fejeződött be a Keleti-Kárpátokban. A többi seregtest csak békelétszámú, keret alakulat volt s így a 14 seregtest összesen semmiképpen sem képviselt nagyobb erőt, mint a támadó kb. 9 német hadosztály.

A német csapatok azonban sokkal jobban voltak felfegyverezve. A magyar csapatok fegyverzete csak részben volt modern. Nem voltak pl. felszerelve a magyar hadosztályok nehéz páncéltörő lövegekkel. A harcokosiállomány mennyiségileg kevés, minőségileg pedig elavult volt. A magyar légierő kevés és nem éppen modern gépanyag fölött rendelkezett. A németek a kor színvonalán álló, jól felszerelt hadosztályokkal, páncélos erőkkel és tüzérséggel támadtak. Komoly repülőerőket tartottak készenlétben egyes esetleges ellenállás letörésének támogatására.

^{101/a} E tanulmány szerzőjének szándékában áll Magyarország német katonai megszállásának történetét egy kisebb monográfia formájában feldolgozni, amelyben a magyar fegyveres ellenállás elmaradásának problémája külön fejezetben fog helyet kapni. Egyébként ennek a kérdésnek sokoldalú bemutatása, a fegyveres ellenállás elmaradása politikai, katonai, gazdasági, társadalmi és ideológiai okainak bemutatása külön tanulmány tárgyát is képezheti.

Fegyverzet tekintetében tehát hátrányban volt a magyar hadsereg. Viszont olyan előnyökkel is rendelkezett, amely helyrebillentette volna a mérleg serpenyőjét. A hazai területen levő magyar hadsereg általában friss, pihent erőkből tevődött össze, amit a német hadosztályokról nem lehetett elmondani. Le nem mérhető erkölcsi erőt kölcsönöz egy hadseregnek, ha szülőföldjén harcol, ha hazáját védi és élvezzi a nép támogatását.

A német hadvezetés megszálló hadosztályait csak a keleti és a nyugati arcvonal erőinek, tartalékainak átmeneti gyengítése árán tudta előteremteni. Ezeket az erőket sokáig nem tudták volna nélkülözni. Ezt bizonyítja, hogy már március 26-án kénytelenek voltak a „Margarethe”-terv végrehajtásában részt vett hadosztályokból egyeseket kivonni és a keleti arcvonalra irányítani. Arról pedig — figyelembe véve a szovjet helyzetét — szó sem lehetett volna, hogy ezeket az erőket jelentősen növeljék. Esetleg be tudtak volna még vetni alacsony harcértékű román és szlovák erőket. 1944 tavaszán azonban a német hadvezetés nem sokat építhetett volna Szlovákia és Románia fegyverbarátságára. Ismeretes, hogy januárban kidolgozásra került Románia megszállásának terve is, ha ennek napirendre tűzése ekkor el is maradt.

Rá kell mutatnunk egy nagyon fontos tényezőre. A szovjet hadsereg csapatai 1944 tavaszán elérték a Kárpátok előhegyeit, amellyel katonailag kedvező helyzetet teremtettek Magyarország kiszakítására a fasiszta koalícióból. Az ország keleti részében mozgósított és felvonultatott erők a szovjet hadsereg érezhető közelségébe kerültek. Ha a magyar kormány és katonai vezetés 1944 tavaszán idejében kapcsolatot teremt a szovjet politikai és katonai vezetéssel, úgy katonailag reálisnak tartható az az elgondolás, hogy a szovjet hadsereg gyorsan mozgó kötelékei a felvonultatott magyar erők segítségével néhány napon belül Magyarország területére érhetnek volna. A katonai eseményeknek egy ilyen fordulata pedig döntő módon befolyásolta volna a második világháború hadműveleteinek további alakulását.¹⁰²

1944 tavaszára a hadseregben erőteljesen kifejlődött a németellenes hangulat. A demokratikus erők és az illegálisban

¹⁰² „Ha Magyarország 1944 tavaszán átáll a bolsevizmus oldalára, a szovjet hadsereg gyorsan mozgó kötelékei két napon belül Bécsben lehetnek volna. Így Ausztriát, Németországot még a nyugati hatalmak megérkezése előtt elfoglalták volna a szovjetek és kapcsolatba kerültek volna Francia- és Olaszország — kommunista befolyás alatt álló — ellenálló erőivel.” (Johann Weidlein: *Ungarns Frontwechsel im Kriege, Zeitschrift für Geopolitik* 7/1954. 417. old. A szerző az idézetet a nyugaton megjelenő „Hidverők” című sajtótermék 1950 májusi számából vette át.)

dolgozó kommunisták által szervezett ellenállási mozgalom sikerei erre az időre szintén megérlelték a haza szabadságáért és függetlenségéért indítandó fegyveres harc lehetőségét. Támazkodva a hadsereg tömegeinek németellenes hangulatára, továbbá az országot várható német megszállás tényére, a magyar katonákat fegyverbe tudták volna szólítani a haza függetlenségének védelmére. Ebben a küzdelemben számítani lehetett volna az alsóbb tisztikar nagyobb részére és a magasabb beosztású parancsnokok kisebb részére is. 1944 tavaszán kedvező volt a helyzet a magyar hadsereg szembefordítására a hitleri Németországgal.

Ha a Kállay-kormány hintapolitikusai képesek lettek volna osztályérdekeik fölé emelkedni és hajlandók idejében kapcsolatot teremteni a Szovjetunióval, továbbá mertek volna támaszkodni a katonatömegekre és az ország demokratikus erőire, a siker reményében vehették volna fel a harcot a német fasisz-mussal.

A Kállay-kormány azonban 1943—44 fordulóján nem tett lépéseket annak érdekében, hogy a honvédség egy kiugrási kísérlet esetén a hitleri Németország ellen felhasználható legyen. A hadsereg legfelsőbb vezetése, kevés kivétellel, németbarát tisztekből és tábornokokból állott, élükön Csatay honvédelmi miniszterrel és Szombathelyi vezérkari főnökkel. Ezek leváltására kísérlet sem történt.

A magyar népet, a magyar hadsereget elárulták és félrevezették az ország felelős politikai és katonai vezetői. A magyar hadsereg alakulatai békehelyőrségeikben elhelyezve, készületlenül állottak szemben a támadásra előkészített német hadosztályokkal. Nem beszélve arról, hogy a tulajdonképpeni megszállást végrehajtó német főerők megindulása előtt, az ország legfontosabb vasúti és híradó gócpontjait, repülőtereit és országútjait a beszivárgott és csapatszállítások ürügyével az országba irányított német alakulatok már kezükben tartották. Ilyen körülmények között, egy központi irányítást nélkülöző katonai ellenállás nem lehetett volna eredményes.

A Kállay-kormány nem tudott és nem is akart a magyar uralkodó osztály érdekei ellen cselekedni és nemzeti politikát folytatni. Osztályérdekeiket többre tartották a nemzet érdekeinél s ezzel hihetetlenül súlyos károkat okoztak az országnak. A németbarát magyar katonai vezetéstől pedig nem lehetett mást várni, mint amit tettek, a hitleri Németország kiszolgálását. A magyar katonai ellenállás elmaradása tehát elsősorban a magyar uralkodó osztály, a magyar politikai és katonai veze-

tés áruló tevékenységével magyarázható. Az ellenállási mozgalom erői pedig egymagukban nem voltak elegendők ahhoz, hogy az államhatalommal szembe fordulva tömeges felkelést szervezzenek a dolgozó nép és a hadsereg tömegeiben.

*

A megszállás továbbfejlesztése során a német katonai vezetés és a magyar vezérkar között továbbra is a legnagyobb egyetértés uralkodott. Azokat a katonai követeléseket, amelyet a WFStab már korábban lefektetett, a magyar katonai vezetés ellenállás nélkül, fokozatosan végrehajtotta. A magyar megszálló erők bevetését reguláris szovjet csapatok ellen egy 1943. őszén kiadott vkf.-parancs megtiltotta. Ez a parancs visszavonásra került. A megszálló erők felhasználására szabad kezlet kapott a német hadvezetés. Március 23-án a magyar megszálló erők főparancsnoka már német intézkedést kapott, amelyben közölték, hogy „amíg megkötést, hogy a magyar megszálló erők nem vethetők be orosz reguláris csapatokkal szemben, azonnali hatállyal felfüggesztették”.¹⁰³ A VII. magyar hadtestet Manstein tábornagnak (Heeresgruppe Süd), a VIII. hadtestet pedig a Heeresgruppe Mittenek rendelték alá. A rosszul felszerelt magyar megszálló hadosztályokat bekapcsolták a keleti arcvonalon folyó súlyos védelmi harcokba.

Március 26-án a német katonai attasé Hitler saját kezű aláírásával ellátott táviratot juttatott el a magyar vezérkarhoz.^{103/a} Hitler közölte, hogy a már mozgósított és az ország keleti részében felvonultatott magyar erők azonnali bevetésére a Heeresgruppe Süd parancsnoksága alatt szükség van. Ezenkívül felszólította a magyar vezérkart, hogy állítson össze egy tervezetet a magyar hadsereg teljes mozgósítására. „Truppenteile — fejezte be táviratát Hitler — die sich in dieser Schicksalsstunden Europas nicht als treu Bundesgenossen bewährten, würden aufgelöst und entwaffnet werden.”¹⁰⁴

A magyar hadsereggel szembeni további magatartás kérdésében viták folytak a német katonai vezető körökben. Voltak, akik továbbra is a magyar hadsereg lefegyverzése mellett törtek lándzsát, voltak, akik ezt elleneztek. Március 28-án Hitler főhadiszállásán a fenti kérdést megvitatták és véglegesen

¹⁰³ OL. Lakatos miniszterelnök iratai: Idézi: Karsai Elek: „Országgyarapítás” — országvesztés, 211. old.

^{103/a} Kriegstagebuch... 240. old.

¹⁰⁴ „Azokat az egységeket, amelyek — Európának ezekben a sorsdöntő óráiban — nem bizonyulnak hűséges szövetségesnek, felosztatják és lefegyverzik.”²²⁶ (Kriegstagebuch... 241. old.)

lezárták. A megbeszélésen részt vett Hitleren kívül többek között a külügyminiszter, dr. Veessenmayer, magyarországi birodalmi meghatalmazott, az SS birodalmi vezetője, az OKW és a WFStab főnökei stb. Hitler döntése értelmében „Die Entwaffnung solle nicht durchgeführt werden, aber der Einsatz der Ungarn nur Schrittweiss erfolgen, wobei man sie fest in der Hand behalten müsse; andererseits komme es darauf an, dass nicht über eigene Kräfte gebunden würden.”¹⁰⁵

Március 19-e után egy tisztogatási folyamat is kezdetét vette a magyar hadseregben. Felelős, magasabb beosztásokban csak németbarát tiszteket tűrtek meg. Most már nemcsak a legfelsőbb vezetés állt német befolyás, illetve ellenőrzés alatt, hanem az alacsonyabb katonai fórumokhoz is ún. német összekötő törzseket, vagy legalábbis összekötő tiszteket osztottak be. „A hadműveleti területen a hírszerzés és kémelhárítás mindehnytt német vezetés alatt működött. Még a hadifogoly kihallgatások kérdőpontjait is ők állították össze.”¹⁰⁶ Ettől kezdve a magyar hadsereg különállása formálisnak tekinthető.

A magyar hadsereg mozgósítása lépcsőzetesen történt. Az 1. magyar hadsereg hadosztályai március végén indultak a Keleti-Kárpátokon keresztül az arcvonalra. A német vezetés meg volt elégedve a magyar vezérkarral. „Der ungarische Generalstab — hangzik az értékelés — entsprach den von der deutsche Seite vorgebrachten Wünschen in vollem Umfange, und die Mobilmachung des Restheeres kam schneller voran, als anfangs erwartet wurde.”¹⁰⁷

Március végén a német katonai vezetés megnyitotta a tiszai átjárókat és feloldotta a laktanyai zárlatot. Ez a két intézkedés tekinthető a megszállás tulajdonképpeni záró akkordjának. Folyamatosan kivonták az országból a „Margarethe I”-terv végrehajtásában részt vett hadrafogható hadosztályokat és helyettük úgynevezett felállítási, ill. kiképzés alatt álló hadosztályokat irányítottak az országba.

*

Magyarország német katonai megszállásának előkészítése és annak lefolyása számos problémát foglal magába. Egy-egy részletkérdés mélyebb vizsgálandást igényel és az külön tanul-

¹⁰⁵ „A lefegyverzést nem kell végrehajtani, de a magyar csapatok bevetését csak lépcsőzetesen kell végrehajtani, hogy szilárdan kézbe lehessen őket tartani; másrészt ne keljen saját erőket lekötöni.” (Kriegstagebuch ... 242—243. old.)

¹⁰⁶ HIL. A magyar békeelőkészítő bizottság katonai iratai. VII/33.

¹⁰⁷ „A magyar vezérkar teljes mértékben megfelelt a német részről támasztott kívánságoknak és a mozgósítás gyorsabban haladt, mint azt kezdetben elvárták.” (Kriegstagebuch ... 829. old.)

mány tárgyát képezheti. Az itt közölt szerény munka csak rövid és vázlatos képet kívánt nyújtani a megszállás előkészítéséről, lefolyásáról, beleágyazva e rövid korszak eseménydús politikai történetébe. Más célt már terjedelménél fogva sem tűzhetett maga elé. Ha sikerült egy-egy kérdés megvilágításával teljesebbé tenni az itt tárgyalt időszak történetét és ráirányítani a figyelmet néhány, eddig kevésbé ismert eseményre, úgy a tanulmány kitűzött célját elérte.